

HOLMI

XVI. évfolyam 12. szám

2004. december

Szerkeszti: Réz Pál (főszerkesztő),
Radnóti Sándor (bírálat), Várady Szabolcs (vers), Závada Pál (széppróza),
Fodor Géza, Szalai Júlia, Voszka Éva

Szerkesztőbizottság: Bodor Ádám, Dávidházi Péter, Domokos Mátyás,
Göncz Árpád, Kocsis Zoltán, Lator László,
Ludassy Mária, Nádasdy Ádám, Rakovszky Zsuzsa.
Tördelőszerkesztő: Környei Anikó. A szöveget gondozta: Zsarnay Erzsébet

TARTALOM

- Móricz Zsigmond*: Tükör (I) (Közzéteszi Cséve Anna) • 1447
Bertók László: Boldog lehetett volna, igen • 1478
Rába György: Az őrangyal nyomában • 1479
A test triumfusa • 1480
A szirének • 1481
Imre Flóra: Platonizmus (IV–V) • 1481
Milan Kundera: A letépett függöny (Részlet)
(Réz Pál fordítása) • 1482
Falcsik Mari: Legendák margójára • 1494
Egy lélekhez • 1494
Tordai Zádor: Levél kedvesemhez • 1495
Báthori Csaba: Apák titkai
Kígyótojás • 1505
Szárnymaradékok • 1506
Halasi Zoltán: Gyermekjátékok
Tátogó kéz • 1507
Tűzkígyó • 1507
Sikari • 1508
Rossz év • 1508
Szuly Gyula: Hadisten égiteste küld-e fényt? • 1509
Győri László: A nyakatekert kéveköttél • 1513

• Fővárosi térzene •

- Kicsi Sándor András*: A Városliget gombáiról • 1521
Szomoró szilveszteri vacsorája a
Margitszigeten • 1524
Spenótház és Elizélt Palota • 1525

FIGYELŐ

- Keresztesi József:* Péntek bekeríti házát (Mare Martin Márk: Járt utat kétszer járj!) • 1527
- Bodor Béla:* Mr. Black & White érzékeny utazása (Csaplár Vilmos: Vadregény) • 1532
- Tandori Dezső:* Négy könyv. Három szólam? (Virginia Woolf négy regénye) • 1535
- Kende Péter–Gergely András:* Két bírálat egy könyvről (Litván György: Jászi Oszkár) • 1542
- Argejő Éva:* A szép lazúr, a rút higany és a gonosz kis kobalt (Victoria Finlay: Színek. Utazás a festékesdobozban) • 1552

Megjelenik havonta. Felelős kiadó: Réz Pál. Vörösmarty Társaság

Levél cím: HOLMI c/o Réz Pál, 1137 Budapest, Jászai Mari tér 4/A

Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág

Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,

Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál

(Bp. VIII., Orczy tér 1. Tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp. 1900)

További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu

Előfizethető még postai utalványon Závada Pál címén (1092 Budapest, Ráday u. 11–13.)

Előfizetési díj fél évre 1500, egy évre 3000 forint, külföldön \$35.00, illetve \$70.00

Nyomtatta az ADUPRINT Kft. Vezető: Tóth Béláné

Móricz Zsigmond

TÜKÖR (I)

Írókról, művészekről

Közzéteszi Cséve Anna

Móricz Zsigmond kéziratos hagyatékában több ezer oldalnyi jegyzet található. Az író az 1914–1915-ös év „*életolvasó*” feljegyzéseit különös becsben tartotta: bekötötte, és címet nyomtatott az immáron könyvformát öltött jegyzetek gerincére. A TÜKÖR kilenc kötete 1914-ben és 1915-ben keletkezett, bennük a témák időrendben követik egymást, csak néha fűződnek a sorba korábban született feljegyzések. Móricz az eredeti, zsebre rakható jegyzet-„blokkok” lapszámozását átírva az I. kötetet a VII.-ig egybeszámozza. A VIII. könyvecskét megint előlről kezdi a IX. bekötött könyv végéig, mely jelenlegi ismereteink szerint az utolsó. (Számos mappába foglalt jegyzetlapja van, melynek fedelére a TÜKÖR szót jegyzi, de ezek nem jutottak el a kötésig.) A könyvekhez egyébként tartalomjegyzéket készít, ezek alkalmanként a kötetek közepére kötődnek. E kéziratos könyvek sorozatjellege azt sugallja, hogy keletkezésük mögött határozott szerzői koncepció rejlik. A háború első hónapjai után különleges és aktuális szándék vezetett, feljegyzései saját bevallása szerint előkészületek voltak egy megírandó „*háborús epocha*”-hoz. Naptárába ugyanúgy bejegyezte („*Jegyzések*”), mint publikálásra szánt műveit. Gyarapodásukkal egyenes arányban fogyott az író türelme az 1914 áprilisában megkezdett regény befejezéséhez, és a napi feljegyzések közé új regény- és dráma vázlatok, címek szövődtek. Az ÉLET A KERESZTEN utolsó fejezete 1914. október 16-án jelent meg a *Nyugatban*.

A TÜKÖR-jegyzetek és a művek közötti átjárhatóság további kutatásokat igényel, azt azonban már most megállapíthatjuk, hogy e jegyzetek közül néhány háborús riport-jainak, tudósításainak közvetlen nyersanyaga lett. A szisztematikus munka eredményeként Móricz 1914 decemberében már négyezer oldal – vagyis a TÜKÖR I–VI. kötetében található – jegyzettel rendelkezett. Az ekkora apparátusú előkészület tiszteletet váltott ki a kortársak körében, akiknek Móricz e vállalkozásával eldicsekedett: „*A meglepetés szisszen föl, az írók, a kollegák megérik, a szörnyű siker, mely jönni fog, szinte belesápadnak. Hogy ez nekik nem jutott eszükbe.*”

A jegyzetek közvetlen tudósító jellege kétségtelen, az írás mögött mégis egy másik szándék is rejlik, erre utal az I. kötet legelső oldalára nyugodt gyöngyírássá fomált ajánlás: „*Az én páromnak adom azt az írástömeget, amelyet míg élek látni nem szabad, mint ahogy nem enged belelátni az ember a lelkébe idegent.*” Egyelőre nem tudjuk, hogy hány kötetet nyújtott át Móricz ajándékként első feleségének, Holics Jankának házasságuk tizedik évfordulóján, 1915. január 5. reggelén. Több könyv erősen rongált, az ajánlásban megfogalmazott („*neked kitárom magam, úgy mindenestől, ahogy vagyok*”) önfeltáró jellegű, leplezetlenül mutatkozó hang valószínűleg még Janka lelkierését is meghaladta. Nem lehetett könnyű olvasni azt, hogy közös barátaik, rokonaik szavait férje – íróként – milyen beállításban jegyezte le, főleg abban az eset-

ben, ha nem értett egyet a mások és a maga „tükörképével”, a közös élmények írói transzformációjával, kisajátításával. A TÜKÖR-rel mint abszolút magánjegyzettel és azok erotikus vonatkozásaival nem lehetett könnyű feleségként szembesülni.

A következőkben olvasható válogatás alapvető szempontja a kávéházi asztaloknál ülő, magánbeszélgetéseken vagy gyűléseken részt vevő írók, könyvkiadók, képzőművészek, színészek, építészek, politikusok stb. beszélgetéseinek kigyűjtése volt. Úgy véljük, a szövegek első közlésével a TÜKÖR-t író Móricz szándékának teszünk eleget. Az író ugyanis nem akarta olvasók nélkül veszni hagyni ezt az óriási mennyiségű munkát, nem is azért jelölte gerincén az aranyozott MZS monogrammal Móricz Zsigmond könyvtárának darabjaként – műnek álcázva – e jegyzeteket. Sőt ránk, kései olvasóira is gondol: „*Tudják önök, tisztelt utókor – mondta vidáman magában –, ki az a Lamperth Géza? Pakots József? Szikra? Pekár? Neugebauer?...*”

Móricz tehát nemcsak a háborús idők mulását figyeli, hanem a jövőre is gondol. Ezt a feltételezésünket az íróportré Móricztól szokatlan, maliciózus hangja is alátámasztja. A beszélgetésekben kirajzolódó íróportrék, írópletykák, rivalizálások stb. nem bírták volna el a nyomdafestéket. Az irodalmi kánonban elfoglalt rangja nem menti még a legjobban becsült barátot, Adyt sem, hiszen ő is, mint mindenki más, civilben, sőt testi-lelki gyarlóságában mutatkozik meg, hűen az ajánlásban összegzett célhoz: „*a mi életünk nyers tükörképekben megrögzítve*”. Mintha ezekben a jegyzetekben a villamoson utazó ismeretleneknek több megengedés, elnézés jutna, mint a közismerteknek. Hiányzik az írói méltatás, nincsenek végleges megfogalmazások. Ellenkezőleg, mintha egy kívülálló írná jegyzeteit, egy egyszerű rezonőr. Janka nem is becsüli sokra ezeket a jegyzeteket, „*...ha neki firkálni jobb, hadd*

firkáljon” – mint erre a TÜKÖR VI. kötetébe rótt sorok utalnak.

Előre kell bocsátanunk, hogy a TÜKÖR egésze és a válogatott részletek is azt mutatják, hogy a ceruzás jegyzetek többféle módszerrel íródtak, és a kötetek során változáson mentek át. Az első kötetben a több jelen lévő beszélő közül az éppen megszólaló személye még alig azonosítható. A későbbiekben Móricz nagyobb pontosságra törekszik, s koncepcióján is módosít. Előfordul, hogy az X-ként vagy karikatúraszerűen jelölt (pl. „*szóhabarcs*”) társalgókat Janka utólag nevezte néven. Szinte követhető, ahogy az író tanulja a jegyzetelés legcélravezetőbb módját. Az írásképp mutatja, hogy helyben jegyez-e vagy sem. Az alig olvasható és elmosódó gyors lejegyzések, firkák és a címmel ellátott kerek írások váltják egymást. Általában utólag rögzíti a látottakat-hallottakat, az írás ez esetben folyamatos, sőt áthúzások, javítások jelzik a pontosságra vagy még inkább képszerűsége, a kép keltette benyomás egyedi, móríci közvetítésére való törekvést.

Írás és jegyzet viszonya még tisztázásra vár, abban a tekintetben is, hogy a művész társakra koncentrálnak a válogatásunk esetében az itt először közölt szövegek szemléletmódja visszaköszön-e a későbbi méltatásokban. Egyfajta napló fut ki néha a tolla alól, a Móriczra annyira jellemző műfajkeveredést a TÜKÖR léte még inkább megbolydítja. A TÜKÖR-beli jegyzetek rokonságban állnak a zömében 1925 után írott naplóval, de abban a narráció, a belső átélés, a keresés, az értelmezés, a TÜKÖR-ben a „*véletlenül megcsinált élet*”-et felidéző párbeszéd felidéző forma, az arc-, alak- és helyzetábrázolás dominál. A napló én formájú, vallomásos, egyes szám első személyű, a TÜKÖR-t pedig egyes szám harmadik személyű megfigyelő írja, az író, aki megfigyelőt játszik.

Milyen megfigyelő Móricz Zsigmond?

Az írások főszereplője többnyire névtelenségben marad, talán azért, hogy szemléleti szabadsága korlátlan lehessen. Móricz azonban alkalmanként alteregót választ, ő „*Nemo*”, aki – némileg Kosztolányi Esti Kornéljához hasonlóan – kissé gonoszkodó, szarkasztikus (EMBEREK KÖZT). A jegyzeteket *Nemo* szerepeltetése elviszi a fikcióteremtés felé, Móricz talán a háborús regény leendő főszereplőjének alakjával kísérletezik. Más helyütt Janka férjeként nevezi meg magát („szólt pikánsan az ura”) az egyes szám harmadik személy e narratív játékában. Mégis – és elsősorban ezért fontosak számunkra a TÜKRÖK –, az auktor a lejegyző szerepében mindvégig jelen van.

*

A TÜKRÖK általunk ismert kilenc bekötött példánya az Országos Széchényi Könyvtár, a Borda Antikvárium, Kiss Ferenc és a Petőfi Irodalmi Múzeum birtokában van. Általában címadásnak tekintettük a be-

szélgetőtárs megnevezését. A jegyzetek az élőbeszéd jellegzetességeit viselik magukon. A szöveggondozás során a kiejtést tükröző jellegzetes helyesírást megtartottuk (pl. Bródy Sándor esetében: *rász, fijam, téázom*) A [...] jelzi azokat a részeket, ahol nem tudtuk kibetűzni a megkopott ceruzairást. [?] áll azon a helyen, ahol nem biztos az olvasat. A név- és jegyzetelés-technikai rövidítéseket kiegészítettük, az egyértelműen pótolható – lapsérülés vagy egyéb ok miatt hiányzó – betűket betoldottuk. A helytelenül papírra vetett tulajdonneveket javítottuk, az aláhúzásokat kurzív betűvel jeleztük. A sorkihagyást – a jegyzés folyamatának megszakadását – a szövegértés szempontjából fontosnak tartottuk jelölni (*). Ritkán, de szükség volt a szöveg értelemzavaró, esetleges tagolásainak, bekezdéseinek átszerkesztésére is a könnyebb olvashatóság érdekében.

Cséve Anna

Babits, Schöpflin, Kajblinger, Kajblingerné, Petri Mór

– Azt mondják Kanadában az önkénteseknek, ha házások, bizonyítványt kell bemutatni, hogy a feleségük beleegyezik.

Kajblinger: A helyzet változatlanul rossz.

– Észik az ember valamit, és túl lesz rajta.

– Mi van itt? Csirkeleves. Én már készen vagyok, tessék látni. Ilyen még tán otthon sincs most jelenleg.

– Nahát erről lehet írni majd. Ezt csak gondoltuk volna, hogy nevek így szépen felsorolva. Megjegyzem, én egy cseppet se sajnálom Szerbiát.

Babits: Magyarország egy részét elfoglalnák, akkor az ott lakó magyarok mindig hazaáruulók volnának és örökös üldözésnek kitéve... Én nem sajnálom ezeket, tulajdonképp hősök.

Kajblingerné: Én nem sajnálom, gazemberek.

De hogy Babits soká beszélt, elhallgat.

– Szinte még olvasni se jó ezeket.

Kajblinger: A Monarchia lakosságának 55 percentje most a faji rokonai ellen harcol.

Babits: A faj nem fontos, egyáltalán nem fontos... És egy szerb kereskedő rálő a [...] katonákra. Ez borzasztó, hogy megtörténhetik, ez tudhatta, hogy agyonlövik... És itt

is van védőbeszéd a statáriális eljárásnál, ez aránylag humánus... A formákat legalább megtartják... Máskor ez se volt.

Kajblinger: Borzasztó, hogy most reggelig kell várni új hírre... No hisz egy-két hír jön minden reggel.

*

– Szabad azt az Érdekes Újságot, én is megpillantom már.

*

– Én hatkor eszem.

– És kilenckor alszol.

– 8-kor.

– Azért vagy olyan bosszús, mint a kisbaba.

*

– Mit adsz a cékláért?

– Krumplit, de keveset, de nem hízik tőle. Szaftot is adok rá. Zsírt. Jó lesz.

– Kezit csókolom.

*

Babits: Azér az ember gondolatainak a hátterébe ott van, míg nyugodtan és szépen eszik, hogy mit csinálnak odale... Egyetlen módszer az elalvás ellen. Az éjjel elaludtam az íróasztal fölött. Egy Conan Doyle novellán, érdekesítő. És reggel 7-kor a Nyugat kéziratért küldött.

– Kettőkor?

– Hét, hét, hettő.

TÜKÖR I. Borda Antikvárium, 223–226. 1914. szept. 22. és 26. között. – Petri Mór (1863–1945) költő, lapszerkesztő.

Babits

– Gyere fel.

– Nem – nyögi kényelmetlenül.

– Gyere, no, vagy nincs kedved embert látni?

– Fáj a fejem... Szeretnék minél hamarabb... – s elnéz félre, fölfelé.

– Lefeküdni?

– Igen, mert fáj a fejem. De elkísérlek egy darabon, mert, szívesen járkálok. Nagyon meleg volt a kávéházban, nem vetted észre, vagy csak nekem volt meleg?

– De.

– Mostanában sokat fáj a fejem – mondja, mert némi közlékenységgel adósnak érzi magát, amért elhárította az invitálást –, különben, azt hiszem, hogy a szemüvegtől fáj, már észrevettem többször, hogy ha soká nézek rajta, megfájdul a fejem.

– Mért viseled?

– Mert nem tudok a nélkül menni. Nem látok.

– Hát mit *nézel*?

– Mindent. Mindent megnézek. A...

– A nőket?

– Azokat is, *az arcokat, azt mind jól megnézem.*

- De gondolat is fűződik hozzá.
- Mihez?
- Gondolsz is arra, amit nézel?
- Nem... Hát, vannak *típusaim, azokat osztályozom...*
- Pár lépés csöndben.
- Érdekes, most *nem tudok olvasni, inkább hallani szeretem a híreket.*
- Igen. Ez mulatságosabb.
- Igen. Voltaképpen én *írni szeretnék, csak rém lusta vagyok.* Pedig azt hiszem, nagyon jó novellákat tudnék írni.
- Az nagy energiával megy bizony.
- És az az érdekes, hogy folyton csataképekre gondolok, jöllehet egyáltalán nem érdekel a háború. Nem tudom belevinni magamat. *Az nekem mind hivatal.* Nem kapcsolódom bele. *A politika igen, az sokkal jobban érdekel.*
- Elvontabb is a gondolkodásod.
- Tudod, hogy érdekel engem a háború? Csak az én képzeletemben, *ahogy egy csatát elképzelek.* Ma egészen végiggondoltam... Ezt meg tudnám írni, de azt hiszem, nagyon kinevetnének érte. Mert csak olyan dolgokat tudok gondolni, amiknek az élethez majdnem semmi közük, de azt meg nem tudom tenni, hogy egészen elszakadjak a valóságtól, viszont azt sem, hogy szolgálilag leírjam a valóságot. Így aztán valami egészen különös dolgok sülnek ki, nagyon furcsák – s a cvikkerje mögött felhúzza a szemöldöke legsarkát, s a szeme szélső ránca is erősen gyűrődik, barna szeme élesen csillog, és úgy sehova se néz.
- Hát hogy képzeled a csatát?
- Én nem tudom, *ahogy gyerekkoromban gondoltam, mikor kisfiú voltam, mindig huszár ezredes szerettem volna lenni.* Állva, ahogy domboldalon, erdőben állanak, és lesik az ellenséget... Egy tiszttel beszéltem múltkor, és az egészen pontosan és elég jól elmondta, hogy megy a csata. Azt hiszem, egy kisebb csatározás volt, amiben részt vett, de ő úgy adta azt elő, mint egy nagy csatát... Ebéd után gondoltam rá, meg a villanyoson, ahogy gondolkodni szoktam... És érdekes, hogy így az emberek beszéde nem érdekel, nem vagyok annyira regényíró, *nem is figyelek rá, ha beszélnek.* Már egyszer megtörtént a villanyoson, hogy valamit hallottam és gondoltam, ez érdekes, erre figyelek, de egy perc múlva azon kaptam magam, hogy nem hallom őket...
- Mégis szemüveget viselsz.
- Igen, azért megnézem az arcokat, én voltaképpen *festőnek volnék jó.*
- Mégse írsz le a képszerű dolgokat.
- Talán versben.
- Na igen, de az más. Én a prózádra gondolok.
- Mít írok én prózát – s kissé *tanáros metodikus* lett –, írtam tanulmányokat, ahol nem volt helye, és elbeszéléseket, ahol a mesét kellett elmondanom.
- Ez az éppen, hogy neked, aki folyvást hangulattal és képekkel vagy tele, az ízekről, szagokról írtál elméletileg, a regényben gyors meséd van.
- Igen, *szeretem a mesét* – s két ujjal megigazítja a szemén a cvikkert.
- Hát az alakjaid, mondjad, mind gyerekkori emlék?
- Mind. *És annyi van, hogy ezer novellát tudnék írni.* No, nem megírni, mert mondom, nagyon lusta vagyok, de témában készen van a fejemben.

- Ennek az esztendőmnek az eredménye volt.
– Mi?
– Rájöttem a saját magam titkára.
– Mi az?
– *Hogy nem versírónak, hanem regényírónak való vagyok.*
– A verseidet még nem olvastam.
– No, nemigen jók. Úgy látom, a Baross asztalnál általános köznemtetszést arattak – s nevet furcsa, kongó, kurta nevetéssel, felcsípett szemekkel oldalt lesve.
Schöpflin: Az a legjobb bizonyíték arra, hogy jók.
– Az elsőt olvastam.
– Az a legrosszabb. Voltaképp az a bajom, hogy mindent félig készen dobok ki. Ez is. És ennek még az a baja, hogy átélt.
– Aha.
– És az mindig rossz, ha közvetlenül átélt dolgot írok. Már egyszer akartam neked megmutatni, hogy azok a verseim, amelyeket szerelmes érzéseimből írtam, milyen rosszak. Egészen rosszak, üresek és fásak.
– Nem vagy elég távol tőlük.
– Igen. Sőt, nagyon is közel, nincs eléggé feldolgozva.

TÜKÖR V. OSZK Fond 502/1. 2873–2881. 1914. okt. 16. után. – Babits Mihály: FIATAL KATONA, MAGAMRÓL. (*Nyugat*, 1914. okt. 16.)

Kárpáti Aurél

- Én csak azt nem értem, hogy lehet az, hogy valaki az egész kész irodalmi alakot magában újra átél.
– Ki?
– Lakatos László, a *Polonaise*-ben, s meg is mondja.
– Ez egy érdekes alak.
– Ki?
– Ez, aki irodalmi alakkal jár az utcán.
– Igen. Ő az alak, nem, amit ír.

TÜKÖR V. 2882. – Lakatos László (1882–1944) író, újságíró a *Pesti Naplónál*, a *Világ* szerkesztője. *POLONAISE* – Lakatos László novellája. (*Nyugat*, 1914. szept. 16.–okt. 1. 297–300.)

Emberek közt

Egész délelőtt dolgozott. Erős nagy munkával élte bele magát egy elképzelt helyzetbe. Gyermekké képzelte a lelkét egy olyan helyre, ahol a minap járt, s olyan emberekkel telepítette be a vidéket, akiket a tavaszon látott az ország egészen más határán, és egy olyan öreget élt ki személyes, meleg ismerőssé, akit valóban gyermekkorában ismert, de felruházta egy jámbor öreg könyvtáristát ismerősének harcias alakjával. S ez a sokágú valóság bámulatosan egy színbe és létbe olvadt, s valósággal gyermekkorának enyhe, színes prizmáján szűrődött át. Igazán gyermek volt, s azzal a meghatott szívvel érezte át a véletlenül megcsinált életet, amellyel a saját legigazibb gyermekkorára tud emlékezni az ember.

Mikor befejezte, mint a félig már felébredt agy az álmot, még egyszer végighúzta az ajkán a kéjek agyderengés mézét, aztán megvetően dobta el magától az egész üres fantazmagóriát.

Véletlen képzetkapcsolódások.

El velük.

Háború van. Emberek után vágyott. Nyers, közönséges valóság után. Fizikai élet után.

Nagyszerűen megebédelt. Fáradt volt a feje, s nem fogta fel a jelenlétét. A családi élet kedvessége most árnyként suhant el, ködfátyolkép formán a szeme előtt, de a lencse nagyon kitűnő volt a kövér disznóhússal. Addig evett belőle, míg nyomást érzett a gyomrában. Akkor még egyszer szedett.

– Fiam, megyek a kávéházba.

– Csak menjen. Már régen mulatott.

Arra gondolt, hogy valóban, tegnap is ott volt, azelőtt is... S a felesége szegény, egészen társaság nélkül él.

Azzal elment.

A villanyoson rendkívül sokan állottak. Kinézett az ajtón, a peronon állva. Undok emberszagot érzett, nem is akart rájuk nézni, úgy behunyt érzéssel bámult a világba. Sajnálta, hogy nem szokott szivarozni. Egy pufók arcú fiatal lány lépett fel egy megállónál, rövid haját viselt, fodrosan hullt a vállára, aljas gondolattal nézte meg, s újra elfordult. Még a szűz és széplányt is utálta.

A kávéház előtt voltak a kollegák, ezek már kijöttek, talán most mennek ebédelni. A legkövérebb s legtekintélyesebb köztük úgy tett, mintha nem látná meg. Köszönt nekik, mert ő ment szembe, nagyon ügyesen. Érezte, hogy eléggé fölényes és nyugodt, ideges és bizalmas. Egy nyert csata.

Mi az a nyert csata? Egy lépéssel előre a hódító úton. Mástól jogtalanul, az erőnél fogva elhódítani valamit. Abból élünk, amit mások elől elrablunk. Mert amit én nem habzsolok fel, azt más kapja meg.

A kis fülkében már ott ültek a barátai. Messziről megismerte az X pofoncsapott hosszú arcát, a nagy állával, hegyes homlokával és apróra vágott fekete bajszával. Milyen jó, hogy oly ritkán látja. Nem szabad sokszor menni egy asztalhoz. Itt már tavasz óta nem volt. Hogy is jutott eszébe, hogy ide jöjjön? Ah, itt a nagy festő is, a condottiere fejével, szilaj, vörhenyes szakállával és éles, kis szemével. Mért van ez itt? A harc téren kellene lennie, úgy hasonlít Görgeihez. B. is itt van, a homloka már igazán kopaszodik, az utóbbi két évben valahogy csönd van körülötte, nem tudni, mit csinál, a meztelenség avertúrje óta. Azért nagyon szidták akkor, azóta abból él.

– Schwarz Salmon – feleli a monoton bemutatkozásra az ismeretlen. Milyen kopasz, és milyen zsidó. Ma már csak az 50 éven felülieknek van joguk ennyire zsidósoknak lenni. Jól megnézi, ez az? Ismeri jól a nevét, mert az egyetlen ember, aki nem Salamonnak írja, de Salmonnak a nevét. Ír valamit, igen hosszú kikezdései vannak, bizonyosan a tudomány népszerűsítői közül való, sohasem olvasta egy sorát se.

Az urak úgy tettek, mintha tegnap is velük lett volna. A tudálékos komolyan folytatta, ahol elhagyta.

– Az angol írók már régen leleplezték az angolt, de mi nem akartuk elhinni nekik. Egyszerűen nem hittük, azt gondoltuk, hogy mi jobban ismerjük az angolt, mint az ő írók. És most szörnyűképp csalódottnak érezzük magunkat, hogy nem nekünk volt igazunk, hanem ennek a piszok Shawnak.

Nevet hozzá. Hogy lehet ilyen nagy álla? Ez már a méhben kellett, hogy így meg-nőjön, biztosan rosszul feküdt, a fejét úgyis mindig félretartja. Az operettjét nem tudja kihozni, pedig olyan apparátussal dolgozik, hogy egy új cipőkrémet az egész országban el lehetne ennyi energiával terjeszteni. Pedig hát a cipőkrém receptjét is éppen úgy lopják, mint ez a muzsikát.

A pincér a gomblyukában az acélszámokkal odalép, s ő nagyúri semmibevevéssel rendeli meg a feketéjét. Vannak emberek, akik abból élnek, hogy más embereknek a semmibevevését élvezik.

– Hallatlan a Tisza perfidiája – figyel rá a festő szavára, ez a rossz fogai közt rágja a szivart – azt mondja, hogy becsüli a sajtó egyöntetű hazafiasságát, s ezt még az ellenzéki sajtónál is méltányolja, ahogy nem akarja korlátozni a sajtószabadságot.

Mindenki nevet. Mit nevetnek? Tisza ezt a világnak mondja, kifelé, és nem komoly dolog, hogy a külföld ezt hallja. De olyan furcsa és oly szemtelenség befelé, itt, a kávéház asztalánál. Nem is kellene magyarázni, de a festő nem állja meg, hogy ne elemezze.

– Neki a katonai cenzúra a teljes sajtószabadság. És ezzel meg van elégedve.

– Sőt a jövőre is jó lesz! – milyen meglepetés, hogy ezt ő mondta. Nevet is rajta, mert ez jó vicc, folytatása az ötletnek.

– Az biztos, hogy 3 évig nem lesz másképp – mondja a festő.

Schwarz Salmon valami rekedt, komoly hangon beleszól.

– Nem akarok semmit tenni a sajtószabadság korlátozására! – most jutott eszébe a pontos forma, amit földidézt az emlékében részben, hogy jó újságot olvasottságával dicsekedjen, részben, hogy az eredeti kijelentés komikumát egészen hozza ki.

– Igen.

A festő ránevet, s hunyorít a szeme. Nem kellene ezzel az arccal nevetni. Ennek az embernek nem kellene ezt a fejet a kávéházba hozni. Lóra kellene vele ülni és viaszos vászonnal borított katonasapkát viselni a göndör, rendetlen fürtein. Összevont szemöldökkel nézni egy almáspejrről messze, előrehajolva, és a kard csörög az oldalán...

– Alásszolgálja.

Olyan nesztelenül, mint egy kígyó vékonyan hosszú és bizonytalanul összebicsaklott testtel jön a fiatal filológus. A keze úgy lóg, mintha az ujjak tövén ki volna törve, s úgy fog kezét, mint egy csiga. A kerettelen cvikkerje a fakó arcán, göndör sárga haja van, a felső szája szélét az orra alá felhúzza s oly alázattal néz szét, ahogy a leggonoszabb kajának tudnak csak nézni.

A festő pattogós szava:

– Mondja csak, ki kételkedik benne, hogy Moltke el van csapva?

– Legalábbis nehéz benne kételkedni.

– Az már nagyon gyanús, ha egy hadvezérnek vesebaja van.

– Mért? 77 éves.

A színtelen vérsejt szól.

– Hindenburgnak májbaja van, és az utolsó csepp véréig küzd ugyebár.

Széthúzza a száját, s az alsó ajkát feltolja, hogy a fogait takarja, amelyekről a felső ajkát felhúzta.

Hogy mennyi ostobaságot tudnak férfiak egymás közt beszélni.

– Auffenbergnek is akkor kellett menni, mikor a betegség űzte.

– Igen – de vidám dolgokat beszélnek itt, mindenki egyértelműen nevet.

– Rosszat tett Auffenbergnek, hogy el kellett menni.

– Mért?

– A pesti zsidók megtagadták. Addig meg [...] győzött, mindenki tudta, hogy milyen eredetű.

– Mért – szól a sápadt lélek a sarokból –, régi katonai családból származik.

– Hisz az a baja, hogy a bukása után rögtön kisült, hogy ez a tökfilkó nem zsidó, hanem régi katonacsaládból való.

Nevetés, csöndes viccelvező nevetés, olyan emésztő nevetés, mint mikor a gyomorban forr és pöfög a bab.

– Baumbergről is azt mondták, mikor hadsereg parancsnok lett, hogy a bátyja lóke-
reskedő Pesten. Ma már az is biztosan régi katonacsalád sarja.

– Ha valakinek sikere van, az mindig zsidó, de ha kisül, hogy tökfilkó, visszaengedik a kereszténységnek. Vigyázz, mert egyszer rólad is kisül, hogy nem vagy zsidó – mondja Salmon.

– Én már régen mondom, de nem hiszitek el – pöffeszkedik a festő. Istenem, de szép dolog a kávéházban ülni, olyan jól elfelejti az ember, hogy ember. Lassan valami tiszta ész lesz belőle, ohne Kritik Kants. És minden 3 hatost ért.

TÜKÖR V. 2899–2914. – *tavaszon látott az ország egészen más határán* – Móricz 1914. május végén Ózdon, Bánszálláson, Rozsnyón járt. – X – Miklós Jenő (1878–1934) író, kritikus, újságíró. A nevek valószínűleg Móricz Zsigmondné Holics Janka későbbi ceruzafírású betoldásai. – *a nagy festő is* – Kernstok Károly (1873–1940) festőművész. – B. – Pór Bertalan (1880–1964) festőművész. – *filológus* – Feleky Géza (1890–1936) esztéta, újságíró, egyetemi tanulmányai után a *Világ* c. lapot szerkesztette. – Báró Moritz von Auffenberg (1852–1928) vezérezredes. Nem kapta meg a hadügyminiszteri posztot, így lett hadseregpáncsnok, vagyis hadba kellett vonulnia.

Babits

– Most feljött Budapestre lakni az unokabátyám és meglátogatott. Nem voltam otthon, és a névjegyet otthagya, és én nem adtam vissza a vizitet. S így telik az idő, nem tudom, mit csináljak...

– Remélem, hogy hall róla, a többi rokontól, hogy milyen vagyok...

– Ha dolgozni kell, felállok és járkálok. Leveszek egy könyvet, ami találmra kezembe kerül, s olvasok pár oldalt. Akkor eszembe jut, hogy dolgoznom kell, gyorsan visszateszem a könyvet, és leülök az asztalhoz. Ott vannak a levelek, felveszek egyet és olvasom, akkor felállok, nem is tudom, mért, felveszek egy virágot, és az összes szirmát széttépem egyenként, és a virágra gondolok, nem a munkámra. Ha valaki jön, úgy örülök, hogy van ürügy, hogy ne dolgozzak.

*

– Nem, ezt elviszem, a kincseimet. (A fényképeket.)

Ezt én csaltam ki belőle, addig beszéltem vele, s mondtam, hogy pillanatképet csináljon. Olyan ingerkedés van benne. Ez az ő rendes arca. Az alaptermészete ingerkedés.

– Hát Dieneséknek hogy megy az egyetem? Az előadások?

– Hát jól. Még van 3 hallgatója. Én ugyan ma nem mentem el, s így hallgatói harmadát elvesztette.

– No szép.

– A másik hallgatója, az egyetlen biztos, Aladár. És van egy harmadik is.

– Nagyszerű.

– Az első előadáson volt egy csomó lány, akkor Dienes nagyon büszke volt, de azok többet nem jöttek el.

– Már én is sokat vesztettem a háborúval.

– A mellékéseket.

– Mit gondolsz, mennyi az én fizetésem?

– 350 korona.

– 220!

– És a házbéres hónapban?

– Az épp 1.000 korona, s annyit fizetek a lakásért.

– Esik?

*

– Nem visz esernyőt? [*– szól Janka.*]

– Én nem szoktam esernyőt cipelni! – idegesen, megrémült, hogy még neki kell cipelni.

*

– Nekem nem fontos, hogy mit mondanak a munkámról. Igazán nem. Bánom is én, ha már kiadtam a kezemből... Te az egyetlen vagy a világon, akivel beszélek a munkáimról, hát te azt hiszed, hogy én azokat nagyra értékelem... Azelőtt igen, de oly sok baj és kellemetlenség ért miattuk, hogy most már nem törődöm vele... Nemcsak kritika, bár nekem is volt abban részem, de az, hogy belőlről rájöttem, hogy nem tudom azt megcsinálni, amit akarok.

TÜKÖR V. 2959–2963. 1914. okt. 29. után. – Dienes Pál (1882–1952) matematikus, filozófus, egyet. tanár. – *Aladár* – Komjáthy Aladár (1894–1963) költő, természettudós.

New York

Somlaynak nincs lakása, bútorozott szobában lakik.

– Fizetés! Mit tudjátok ti azt, hogy mit csináltak velünk a Nemzetinél! Levonták a fizetésem 6000 koronára. Azt hiszed, az megvan? De abból levonják elsősorban az adót, a nyugdíjat, az adósságaim kamatát és az életbiztosítást. Nekem alig marad 3000 koronám. És eddig 2100-at fizettem csak lakásért.

– Hát most mit csinálsz?

– A bútorom be van raktározva. És egy hónapos szobában lakom a családommal.

Szép apró barna szemei elnéznek keserűen.

Felveszi a nagy prémes télikabátját, cilinderjét.

– És nem játszatsz másutt?

– Nem. 6000 koronát kereshetek vele, nem.

– De hisz ez koplaltatás.

Gyárfás és Emőd Tamás ingyen jegyet vesz a Gózon óralánacán.

– Akkor Nagy Endrének az a felesége, ami nekem Gózon.

Gyárfás Dezső: Könnyelmű fráter. Soha annyit nem keresett, mert én adtam neki. A hónap végén adtam ki, hogy valami maradjon neki takarékbán.

– De jó fiú. Az őrmesterem mindig jegyet kért a Folies Caprice-ba és ily helyekre, és nekem nem volt pénzem, mert azt hitte, hogy úgy kap, persze. Egyszer Gózont megeltem. Te, jegy kéne. Nincs pénzem. Akkor mit tegyek, visszamegyek vele. Na, itt az arany óraláncom, csapd be, majd kiváltjuk.

TÜKÖR V. 3491–3492. – Somlay Artúr (1883–1951) színész – Gyárfás Dezső (1882–1921) színész, kupléénekes. – Emőd Tamás (1888–1938) költő, újságíró, a Modern Színpad szerzője. – *Folies Caprice* – varieté a Révai utcában. – Gózon Gyula (1885–1972) színész.

Somlyó Zoltán

Jól megborotválva olyan fekete az arca, mint a perzselt sertés, a fekete sörtepontok késsé teszik az arcát.

– Foglaljon helyet, nem ül le egy kicsit hozzám, uram?

– De, ha megengedi, éppen azt akartam kérni.

– Hogy van?

– Köszönöm. Nem jól. Szégyellem magam, hogy itt vagyok. Én, uram, négy hétig voltam a háborúba, hogy mozgósítás óta a katonaságnál. És ezek nem hiszik, hogy nem vagyok beteg.

– Az nem baj.

– De most az a pech fenyeget, hogy kell újra menni felülvizsgálatra. Azt az orvost, aki engem felmentett tavaszig a gyomorfekélyem miatt, fegyelmi alá vetették, és most, kérem, mindenkit berántottak felülvizsgálatra, mit tudom én, jön egy olyan orvos, egy marha, és azt mondja, hogy egészséges vagyok.

*

– Hallom és gratulálok a sikeréhez.

– Mit, uram, az semmi. Operett. Én soha életemben egy dialógot nem írtam. Mit vár tőlem.

– Pénzt kapott érte?

– Én kaptam. Azt mondták, mit akarok, száz koronát és minden előadás után 5 koronát: vagy 200 koronát. Én azt mondtam, ide a 200 koronát. Az istenért és nem látam 200 koronát éltében együtt!

TÜKÖR VI. Kiss Ferenc tulajdona. 3639–3640. 1914. nov. 15. és 17. között.

Nildeme

– Csak Marcinak mondtam el.

– Jaj! Éppen neki... a kritikája.

– Én csak azért mondtam el, hogy onnan megy tovább, és akkor nem mondom el többet senkinek.

*

– Semmit magamról.

– Én is megteszem.

– Nehéz lesz. Roppant nehéz megállani.

– Mindig szólni akart?

– Igen.

– Legközelebb el fogja mondani ezt. És röhögnek magán.

TÜKÖR VI. 3664. 1914. nov. 17. Móricz Zsigmond és Holics Janka párbeszéde. „*Nil de me*”, vagyis „*semmit magamról*”. Móricz első kéziratosa könyvének, a FEHÉR KÖNYV-nek a mottója volt, melybe 1894-től jegyezte írásait.

Babits

Szótalánul ül, s ha ránéznek, kínosan mosolyog az ügyetlen cvikkerje mögött, s oda-
kap az üveghez, mint a diák, akinek az orráról mindjárt leesik a szerszám.

Kínosan és bután hallgatja a beszédeket s keresztülérzi mindenkinek a szaván a stí-
lusát, s undorodik tőlük. Az írók a legundorítóbb beszélők, írónak, mert a saját mes-
terségüket lopják. Adomákat mondanak el rettegve, hogy valaki megírja előlük a tár-
saságban, s mégis beszélnek, mert olyan ostobák, hogy kibeszélik magukat még itt is,
ahol úgy keresztülnéznek egymáson, mint az üvegen.

A háborúról beszélnek, és ő szédül, folyvást ugyanazok a dolgok, még a nevek is
ugyanazok, ha az ember újságba néz, mindent előre tud, ami ott van, semmi szenzá-
ció, semmi meglepetés, mert szenzációt csak a saját átélés ad s a művészet.

A ronda asszony megszúrta még a társalgás elején, maliciózus szájából, mint a bü-
dös kő alól a kobra, csúszott elő valami fullánk a múlt számbeli versiről egy célzás,
amelytől elpirult a lelke legfenekéig. S a kis észgnóm is oly idegen most, olyan hűvös,
amilyen nem indokolt lenni, biztos, hogy a versek gyalázatosan rosszak. Felhányja az
emlékeiben azokat a boldog érzéseket, amelyekkel el volt telve, mikor írta, mintha ha-
rangoztak volna, a gyermekhinta kolompolásán át a gyerekkori vásáron, a távoli csa-
ták egész dübörgését átszűrve. S a másikban a friss és pattogósan karikás-ostoros hang,
a mélyén filozófiai összefoglalás, a falusi csárda képének kicserélése... És Aladárnak is
úgy tetszett, és egyáltalán olyan jól érezte magát, s ezek itt, most beleköptek a lelké-
be, amelytől ki kell hánynia a hangulatait. Most már nem tudja, mikor ír megint ver-
set. Pedig mennyivel terhes most. Azt hitte, önteni fogja. Hiszen csak ott lehetne hagy-
ni, de nem lehet, mert nincs kész helye, ahova úgy odaadhatja, mint ezeknek. És nem
kényelmes, ámbár pénzt nem kap értük.

Olyan dühös és szórakozott, úgy utálja és gyűlöli ezeket, s nem tudja megérteni, mit
tudnak nevetni és annyit beszélni. Folyvást azon jár az esze, hogy hát csakugyan oly
gyalázatos rosszak azok a versek? Mert ha azok, akkor nincs semmi célja az életnek, az
ember azért éljen, hogy az iskolában tanítson, a csatatéren harcoljon, a vendéglőben
ebédeljen, hogy jogcím és önértés nélkül járjon a világban, ha a versei rosszak. S csak
lám, egyszer legyenek gyengébben, mert azt mégsem hiszi el magáról, hisz ismeri a
saját kvalitásait, hogy egészen rosszak, de ha egyszer nem sikerült elvakítani a világot,
akkor már hűvösek az arcok, a kezek, kegyetlenek a szavak, hiányzik a szemekből a
meleg, biztató, simogató pillantás, a témákat nem találják neki az ő szája íze szerint,
s nem veszi körül az a jó, élelyes, emelő fluidum, amellyel az emberek olyan jól tud-
ják a szárnyaikra emelni a jó versek íróját. Jaj, persze, azt a fiataalkori verset nem kel-
lett volna kitenni!...

S míg ő azon tűnődik, hogy arról van szó, hogy Lacit befonták egy kis pénz erejé-
ig, s ki fognak adni Karácsonyra öt kötet könyvet, s ő nem lesz az öt közt, de a gonosz
nő, és az epigramma benne lesz s ez őket felgalvanizálta, úgy hogy nevetnek azon, aki
verset ír, ami nem hoz pénzt. Valahogy magason érzik az élettőkijüket a poétáé felett,
s részben önkéntelenül packáznak vele, részint takarják előle, mert még nem kész, a
koncot féltik, s félnek, hogy ez is beleharap.

TÜKÖR VI. 3887–3891. Valószínűleg a 3886. oldalon bejegyzett „*Nyugat asztal*” megfigyelései
1914. nov. 24-én. – *A múlt számbeli verseiről* – Babits Mihály: ÜNNEP, KÉP EGY FALUSI CSÁRDÁBAN ÉS A
KESERŰ ÓRÁN (1906). (*Nyugat*, 1914. nov. 16.) Uo. – *Laci* – Hatvany Lajos (1880–1961) író, irodal-
omtörténész, mecénás.

Babits

Levelt ír, hogy ma betegen ébredt, nem megy a vendéglőbe.

– Küldök neki virágot.

– A csuprot is.

– Azt már nem.

– Úgyse szép ez.

– Azt nem.

– Ne küldje el.

– Eh.

– Ő is adott nekem egy könyvet, ami neki 7 koronába került.

Nem szól, kiviszi.

– Vigye el ezt a tanár úrnak.

– Vázástól?

– Igen, úgyis tudom, nincs vázája.

– Én teszem neki vízbe. A múltkor is hozott egy szál szegfűt, oly soká elvult, mindig tiszta vizet adtam rá, és takarítok neki.

TÜKÖR VI. 3906. 1914. nov. 25. Móricz és felesége párbeszédébe a végén valószínűleg a cseléd is bekapcsolódik.

Nagy Lajos

Egyszerre csak átmegy az asztal előtt, bármelyik irodalmi kávéházban ülsz, csak elmegy az asztalodnál. Egy ujjal odaköszön fanyarul a kalapjához, amely amolyan kis vadászos kalap sörte nélkül, az arca is olyan, mint egy grófi vadászé, örök közvetlensége, mint egy kis hűvös szél csap át, de eltűnik, s a társaság vidáman cseveg tovább.

Aztán újra átmegy az asztal előtt, s megint csak ugyanarról az oldaltól jön, mint az elébb, mint ahogy a színpadon ugyanonnan jönnek az emberek, mindig balról jönnek s jobbra elmennek. Most odanéz, s megbírálja a társaságot, ezekhez leülhet-é? Várja a meghívást, mert hozzá van szokva a szíves modorhoz, de te nem szólsz, mert ebben a percben nem érzed szükségét, hogy ráparancsolj valamit élettőkédből.

Harmadszor is jön, megáll, fog egy széket, s azt mondja:

– Szabad?

– Tessék, sőt! Legyen szerencsénk – mert megérezed, mekkora vívódással ment odáig, hogy ráerőszakolja magát erre a merész lépésre. Egyszer elbeszélte, hogy szokott ő tündődni azon, hogy ez meg ez, meg van-e sértve azért, mert ő most nem köszönt elég figyelmesen, s hány fokozaton megy át a gondolata, míg odajut, hogy egyszerűen megszólítja, mert hisz úgysem imponál neki, sokkal rosszabb író nála, vagy pláne undorító civil.

Leül, kissé mereven és félszegen, mert bántja, hogy nyári ruhában van, milyen szerencse, hogy nem világosat csináltatott, mikor a Segélyt kapta, nem is akart igaz, mert már akkor tudta, hogy ez egy télen is használható darab a színe miatt, de azért mégiscsak nyári, s ezeknek az állatoknak, ezeknek a rabló fenevadaknak csupa meleg, főlőslegesen, dühítően meleg, télies ruhájuk van. A kézelőit kihúzza. Ezek szépek, ragyogóan fehérek. Másképp nem is ülne le, de ma legalább a gallérja s kézelője első napos. Egy kicsit emeli az önérzetét, mert a többi karzatának még a gallérja is fekete.

Ez némi előkelőséget ad neki. A többiek fecsegnek, ő megvetően hallgat. A pincér jön, ő nem rendel semmit. A pincér tudja, kivel van dolga, s ő úgy tesz, mintha azt mondaná, már megvolt.

TÜKÖR VI. 3934–3936. 1914. nov. 26. körül.

Ágai Adolf

– Én is szeretnék jegyezni, de nem bírok.

Meghatva néz rá, hogy ez az aggastyán ma is írónak érzi magát.

– Hány éves édes bátyám?

– 79.

– Én a feleségemnek ma 74-et mondtam.

– Nagyon le tetszett becsmérelni.

– Engedelmet instálok.

– Kész.

A középkor, már a 60-as évek legyintése hozzá.

*

– Mióta a szememmel nem látok, a kezemmel nem írok, nagy veszteség rám. Nem tudok dolgozni... Diktálni? Azt nem tudom megszokni. Egy kapucédulát nem tudok diktálni, hogy szoba kiadó.

*

– 32 éves?... Istenem, én akkor lettem először szerelmes.

– No, talán előbb tetszett szerelmes lenni.

– Nem. És azon melegében megházasodtam. Rögtön elvettem az ideálotam.

Homályos tekintéssel néz, így szokta a felesége előtt is titkolni a régi ügyeket, s egyszerűség kedvéért átvitte az egész vonalon.

– 32 esztendő, nem is tudok olyan régi időre visszagondolni – mondja csendes, szötyögő hangján.

A bal szeme ma nagyon gyulladt, egész vastag nyílássá van dagadva a szem körül a pápaszem alatt.

Ahogy a kávéba aprítja a kiflit s kikanalazza, úgy remeg a keze, hogy alig tudja a szájhöz emelni.

Nagy Lajos udvarolni akar.

– A kezembe volt a Borsszem Jankó 1870–71-es évfolyama, nem egy szám, az egész bekötve – néztem –, gyenge volt még akkor az élc.

Ijedten nézek rá, most mindjárt baj lesz. Az öreget megsérti...

TÜKÖR VI. 3995–3998. – Ágai Adolf (1836–1936) *Az Újság* szerkesztője, ahol 1903 és 1909 között Móricz újságíróskodott. Egy 1935-ös naplórészletben is szeretettel szól róla: „*példátlanul jó embernek tűnt fel előttem: hét évig tartott a lapnál, pedig egyáltalán semmi hasznomat nem vette*”. – A *Borsszem Jankót* 1868-ban Ágai hozta létre, és hosszú ideig szerkesztette.

Kafka Margit

Megjelent fönt a négy lépcső fölött feketén, mint egy vámpír, mint egy éjjeli nő, egy kivénült kéjdáma, stilizálva a vénséget, a sápadtságot, a gyászát karmantyúba bedugott két kézzel, lesütött fejjel, széles nagy kalappal, fekete prémmel s keskeny lezárt szoknyával. Egy szegény tanítónő, egy még szegényebb író, akiben a démoniságnak csak a lárvája él, az összes tartalmat írásban éli ki.

TÜKÖR VI. 4117.

Babits, Zrumetzky, Fejérkuty, Halasi, Pali, Zahler, Zahlerné Újpesti koncert

A konferáló Babitsról és Karinthyról, de Ducu, Ducu, Dienzl Oszkár felvilágosította, hogy művész nem beszél ingyen.

*

– Szervusz, te pontosabb vagy nálam?

Nevet, azzal az őszinte, egyszerű nevetéssel, mint egy nagy gyerek, aki még a diákkornak is alatta van. A nevetés után egyszerre visszazökken az arca komolysága, s akkor valami félszegség van rajta, mint aki attól fél, hogy a tömegben rátaposnak, csak a szemé nagy feketesége világít.

Ő hallgatott, mert a legegyszerűbb az lett volna, hogy arról beszéljen, ahonnan jön, akivel beszélt, amit látott, amit végzett, de hallgatott, engedte, hogy lefolyjon és szétáradjon, felszívódjon mondanivalója. Nem akart beszélni a dolgról, a pénzről, hogy irigységet ne keltsen, és aztán még nincs is kész...

TÜKÖR VI. 4119. 1914. dec. 2. – Zrumetzky Dezső (1883–1957) építész, Kós Károly köréhez tartozott. – Fejérkuty Bálint rajzolta meg a leányfalui ház megnagyobbítását 1914-ben, és tervezte a pesti ebédlőbútort. – Halasi Andor (1883–1969) író, színikritikát írt ebben az időben a Móricz-egyfelnézősokról. – Pali – Dienes Pál. – Zahler Emil orvos, Móriczék Üllői úti szomszédja. – Dienzl Oszkár (1877–1925) zeneszerző.

[Babits]

– Nézze csak, mit hozott Mihály.

– Á, gyönyörű. [– szól Janka.]

Három szál virág volt a vázában, szép nagy fehér nyíló rózsák. Kettő hosszú száron merészkedett szét a szép bokaj kancsóból, egyik egészen lent a lombok közt húzódtott meg, kevés rózsaszín volt rajtafelejtve a szirmokon. Nem voltak igazán nemesek a rózsák, de fiatalok, üdék, virágok, s Babitstól oly szokatlan figyelmesség.

– Hol vetted? – kérdezte meg tőle később. – Jaj, igaz, bent voltál a városba.

– Itt az Üllői úton – mondta a nyers kérdésre, fejét kényelmetlen vetette hátra, koromfekete hajának egy szálas fürtje szétbomlott a homlokára.

– Úgy látszik, máskor is vettél már ott.

– Igen.

– Gyakran?

– Egyszer, mikor a Dienes hűgának a névnapja volt.

Mosolygott rajta, nehéz rugékonyságú életmódját karakterizálta az eset. Nem tudott más helyre menni rózsát venni, csak ahol egyszer már vett.

– Az Aladár ideálja – nevetett fel. Ma olyan derült és jókedvű. Apróságok nem tudják kedvét szegni, egyszerre túlradja s csupa kellemes dolog jut az eszébe.

– Igazán? Szép lány?

– A legszebb lány neki. Szerelmi verset is írt hozzá. Most nincs itt, Debrecenben van, de a napokban is említette, hogy hiába, Kató a legszebb lány!

Nevet, a két fogsorát szétnyitva s a nyelvét közte földuzzasztva, mint a madár, amely a nyelvét a csőre nyílásában tartja, ha füttyöl. A fejét is úgy hátraveti, és a két kezét egymáson simítja a térde fölött kifeszített tenyérrel.

– Sokat jár a Dienes előadására – kérdi a fiatalasszony, hogy a beszélgetést tovább táplálja.

– Most már nem. Eleinte többször voltam, de most már fáraszt, nem érdekel.

– Az asszony jobban érdekli.

– Sőt – és újra nevetett a furcsa madárnevetésével, annyira bizarr volt, ahogy a helyzetre gondolt – inkább azt hiszem – és a hangja erősen, ércpengetélesen hangzott –, hogy Palival igen jóba vagyok, de a feleségével egyáltalán nem.

– Az egy eszes hölgy.

– Sőt, tudós hölgy – s újra nevetett.

– És azok polgári életet élnek? – kérdezte a háziasszony.

– Nagyon.

– Főz?

– Nem. A közös konyháról hozatnak.

– Ja. Az nagyon jó.

– Nem nagyon jó az. Sőt nekem nem is ízlett. Én azelőtt szintén onnan hozattam, és náluk fogyasztottam el. De ők látták, hogy nekem annyira nem ízlik. Szinte örültem, mikor abba hagyhattam, aztán a pedellusommal főztettem, és onnan hozattam el.

– Kíváncsi vagyok, hogy az új állapot hogy fog hatni a Dienesné tudományára.

– Miért? Lesz valami? – kérdezte a felesége.

– Sőt, nagyon is, a napokban lesz – s újra megjelent az arcán a különös nevetés, amely mindig ott volt, ahányszor azt mondta, hogy sőt. A belső meglepett csodálkozás fénye a helyzetek igazi képének túl élénk bevilágítására.

– Eddig nem volt nekik? Pedig már nem fiatal házások. Hogy lehet az?

– Többféle magyarázat lehetséges – szólt pikánsan az ura –, de egy sem illendő – s lógó bajusza alatt somolygott.

– Milyen asszony az?

– Nagyon hideg, eszes nő – s a homlokát aggódva felhúzta –, azt hiszem, egy olyan nő, aki mindent megért anélkül, hogy egy eredeti gondolatot hozott volna, vagy hozna valaha az életben. Nagyon szigorú, okos, hideg nő, nekem rokonom is távolról, de nem tudok jóba lenni vele, én pl. nem szoktam vitatkozni, legalább nem sokat, de ha vele vagyok, sajtáságosan mindig úgy érzem, hogy nekem direkt ellent kell mondani, s a legszenvedélyesebb vitákat tudjuk folytatni. Úgy, hogy a végén szégyellem magam, s rájövök, hogy nincs is igazam, s máskor nem is gondoltam volna arra, amin most vitatkoztam vele. És nagyon féltékeny a tudományos hírnevére.

– Az urával szemben is?

Kényelmetlenül zökkent fanyar komollyá.

– Nahát az uráéra féltékeny. Neki magának nincs, ő nem tanít. Könyveket írt. De az ura sikereire.

– Persze, azt csak véletlen lehet megtudni, belelátni, hogy az urával szemben mekkora az önállósága, a távolsága...

– De az urát félti, és nagyra tartja az ő sikereit, és hogy nincs elég sikere – s a jobb szemöldökét felhúzza, s gyorsítva folytatja –, Palival én sokkal jobb viszonyban volnék a felesége nélkül, én érzem, hogy ő mindenben egyetértene velem, de a felesége miatt egészen ellenkezőt mond avval, amit magától mondana.

TÜKÖR VI. 4120–4125. 1914. dec. 2. – *Dienes húgának* – Dienes Kató (1900–1979). – *Az asszony* – Dienes Pál felesége, Dienes Valéria (1879–1978) filozófus, táncpedagógus. – *nekem rokonom is távolról* – Dienes (Geiger) Valéria, a *Szelekszárú és Vidéke* c. lap szerkesztőjének, Geiger Gyulának a lánya. A Geiger család távoli rokonságban állt Babitsékkal.

Boncza Berta, Török Károly, Ady Lajos

– Most édesanyám vitte el, és úgy van, hogy az árvaszéktől kell jönni a végzésnek, és akkor december közepén feljönnek Pestre, és itt összeesküszünk.

– Összeesküszünk – nevet.

– Hát igen – s ő is nevet saját lesütött fejű, zömök arcával, a pofahús izmai túlságos ráncot vetnek, mintha valami nyomoréksága, kis vágás, vagy valami. Olyan, mint a busafejű bornyú, hústalan homlokú, és a homlokán apró göndörödésű barnás haj.

– Boncza már megtette a tanúvallomását, mert ha a lány 22 éves elmúlt, akkor az egész rokonságot tanúvallomásra hívják. Hát Boncza nem mondta, hogy nem tesz, de azt, hogy ez nem is nagy dolog, adjanak neki időt. Nelly mondta, ezt nem lehet soká halogatni, mert ha valakinek 37 éves korában jön meg a kedve a házassodásra, az nem várhat éveket – sunyin nevet.

TÜKÖR VI. 4132–4133. – Török Károly Csinszka nagybátyja. – Boncza Miklós, Berta édesapja 1914. november 27-én a budapesti árvaszéken tett nyilatkozatában kijelentette, hogy nem adja beleegyezését a házassághoz.

Andrássy Gyula

Kis üvegtáblán a klub neve fekete és arany betűkkel. Benyitott. A vörös kókusz szőnyegen bátor és erélyes léptekkel ment a belső előszobába, ahol a két szolga, a pödrött bajszú kovácsforma, meg a lógó bajszú, aki olyan, mint egy suszter, nagy kedvetlenséggel és csinált előzékenységgel fogadták.

Leadta magáról a kalapot, kabátot.

– Sokan vannak?

– Igen, most többen.

Benyitott az ajtón.

Egy csomó fekete úr ült félkörben a kis asztal körül, mert a lámpafény felé fordultak, a díván felé, ahol a díván sarkába vetve, mint egy szalmabáb, ott lógott a Vezér. Felvetette kék szeméit rá, amelyek oly kékek, mintha valami hűjűk volna, mintha nyers marad kissé, aminek meg kellett volna főni, vagy sülni. Hosszú őszes haja a homlokába lógott, a szakállá még őszebb s hosszú intelligens arca, mint valami unalomtenger zavarodott fel az újonnan bejövő kavicsától, nem ismerte meg.

Meghajlott egy olyan bókkal, ahogy a függöny előtt szokott meghajolni, az egész társaságot köszöntve.

Kis zavar volt, és valami komikus, megzavart csönd. Mindenki ránézett, s csak kevesen ismerték. Ő senkit.

Valaki, mindjárt itt közel, provokálta a köszönést, erre ketten-hárman ismerősen és túl szívesen mosolyogtak rá, egyikük, a kör gazdája felállott, s kezét nyújtott, a többinek újra fejbókkal köszönt, s a szeme Andrássty kereste. És végre megismerte, elébb csak kezét akart nyújtani, aztán meggondolta, nehézkesen, lógó testével fölállott, két lépést tett felé, s odasietett, s megfogták egymás kezét. A gróf már megsokallta az előzékenységet, s nem nézett oda, mikor a kezét odatartotta, úgyhogy majdnem mellényúltak egymás kezének. A nagyúr visszanyeszlott a helyére.

– Szabad? – szól s megfogta a miniszter felől balról álló üres helyet, néma csönd volt még mindig, és ő vidám, tele mosolygó képével odavetette:

– Zártkörű társaság talán?

Viharos derűtség tört ki. Egy pillanatra felvillant a társaság emberi természetessége, mindenki megérezte a bántó és zavaró csöndet, amely akkor kezdődött, mikor a nagy hajú és kerekképű jövevény belépett, s amely ebben a társaságban, ahol mindenki egyedül szeretett volna lenni a Vezérrel, hogy csak ő hívja fel magára a figyelmet, tetőpontra hágott, mikor az merészen a főhelyet foglalta el. Most egyszerre megérezték, hogy ez nem törtető, hanem egy vidám és jó fiú, akinek semmi elérnivalója nincs, de viszont valaki, aki idegen téren odáig vitte, hogy a gróf feláll a kedvéért.

– Ritkán jön el, de jó viccet hoz – mondta a nevetésben hangosan, aki legelőször fogott kezét vele, s ezzel magához közel érezte.

Ő belesüppedt a székbe s eltűnt.

Valahogy, mint a szél suhogása a nádasban, végigrohant valami téma az urak csoportjában, egyszerre mindenki beszélt, mind a grófhhoz, de lassan mind szétoszlott és egymáshoz szólt. Ahogy a hullám megindul egy tömegben, felzúg s végül apró habokba török szét és elfolyik.

És azután csönd van. Úgy itt egyszerre új és mély csönd lett. Angyal repült a szobán át.

– Budapest diszkrétén ki van világítva – mondta ő, hogy témát vessen a társaságba, s csakugyan, egyszerre rávetették magukat, s egy perc alatt újra zenebonás lett a tónus.

– Nem voltak elkészülve rá – szólott a gróf, s meglepte őt a nyugodt, józan szempontjával.

Figyelve nézett rá, ahogy ott ült a díván sarkában, s a csíkos kékes inge a nadrág és mellény közt kilátszott. Egész négy, vagy hat darabba volt törve, a két karját elnyújtotta, egyiket a kopott, sötét dívány karján, másikat a hátán, a feje előreesett, barnás arc-bőréen még fehérebb volt a fehér szakáll, a kék szemek ártatlanul néztek előre, egy-egy beszélőre, és az egész ember olyan volt, mint egy indus fakír, aki teljes hülyeségben néz, néz maga elé, a felfoghatatlan őserdőbe, a szelíden eléje bégető állatokra, mint ha megállott volna egymagában a gépezet, de ha megindítják, egyszerre értelmesen és szépen működik. A maznaság prototípusa volt az az ember, hosszú kezének hosszú ujjai, sovány lábainak keresztbe vetett iksze, előrejett vállai, egész összelittyent gerince s arcának álmodozó, gondolatokra beállított fáradtsága, mind, mind öntötték a maznaságot. Hogy tele lehet az emberekkel, ezekkel a körülcsahosokkal, akik pártja lettek, mert mindenünnen kimaradtak, mert valami szépséghibájuk volt, mert itt a ritka ravaszsággal akarták kijátszani a belátható sorsot: hátha a kapanyél is elsül. És most szidták magukat a marhaságukért, hogy ehhez a gevizőhöz [?] kötötték magukat, s egyenként elmaradtak és lepadtak, s most már csak tízen vannak itt vele a szerda estén, szerdán, mikor a tömeges egybegyűlések vannak.

– Kegyelmes uram, hogy vagyunk a románokkal?

– Azt hiszem, most jól.

– A trónbeszéd nem volt valami tartalmas, sőt üres volt, azok a passzusok, hogy követi az elődjét, de – nagyon gyanús – szól a zömök, vaskos sváb Springer.

– Igen, nem mernek még semmit mondani. Ők sem tudják, mi lesz – szól oly könnyel és fontoskodót annyira semmibe sem véve.

Újra mély csönd. A légy zümmögését meg lehetne hallani. Az urak megdermedve ülnek, téma után kapkodnak, s a kegyelmes nem segít rajtuk, mint a hidegvérű tanár, aki nem igazítja ki az elakadt diákokat.

– De a törökök jól viselik magukat – szól aztán.

Kétpercnyi hullámozás.

És újra csönd.

A kegyelmes kiveszi az óráját és megnézi. Feláll.

Mindenki feláll.

Egy pár kézfogás – el.

Felszabadulás.

TÜKÖR VI. 4134–4142. 1914. dec. 2. – *Budapest diszkréten ki van világítva* – 1914. december 2-án Budapest polgármestere falragaszokon értesítette a lakosságot, hogy Belgrád elesett. A győzelem hírére a fővárosban általános kivilágítást rendeltek el. – Springer Ferenc (1863–1920) országgyűlési képviselő.

Andrássy

Volt miniszter.

– Ott ült, nézte a miniszter, aki a mai keserű napon mindent elkövetett, hogy egész külsején teljes nyugalom és könnyed unalom legyen, aztán nézte az előtte ülő urak körét, s elkezdte számolni őket, egy, kettő, három, tíz, akkor megszámolta visszafelé való sorban, 1, 2, 3, 4. Így is tízen vannak.

Tisza körül most ujjongó tömegek lehetnek. Az utcán nép vonul, némán.

– Elég csöndes lelkesedés – mondja valaki.

– Ah, semmi kivilágítás.

– Gyertyát nem kaptunk – mondja a kör gazdája.

– Nem voltak elkészülve rá – szól a gróf csöndesen, csak az hiányzik, hogy szivarozzon.

Nem szivaroz, de füsttel van tele a feje. Szórakozottan néz. Arra gondol, hogy lehetne szabadulni a pártjától, és bevinni őket odaát. Itt van becsületből, feljött a pártjába, mert az ember minden szerdán a pártjába megy, akár veszik be Belgrádot, akár se.

– Kegyelmes uram, hogy vagyunk Romániával?

– Most azt hiszem jól.

– És igaz, hogy a monarchia nem szállít muníciót nekik?

– Már régen nem.

Közbeszölt, mert csönd lett, és nem volt mondanivalója, az elébb hallott valamit a szerkesztőségben erről.

– Viszont azt mondják, hogy Németország most muníciót ad Romániának, és mi azt a muníciót visszatartottuk.

Gondolkodva néz rám, azzal a szórakozott nézéssel, amelyben benne van, hogy úgysem mondhatok neked újat és semmit.

– Nem valószínű, hogy Németország most muníciót adjon – és szórakozott szemé tovább mászik, mint az őszi légy, hol repül, hol mászik egy kicsit.

– De Románia megteszi azt a tréfát – mondja a tömegnek fordulva, neki az író, mosolygó arcával, melyre rá van írva, hogy neki semmi sem fontos, ami tény, csak az elme játéka, a gondolatok csillogása –, hogy a mi pénzünkön és a mi golyóinkkal fegyverzi fel magát ellenünk, mint...

Többen szólnak valami, nem hallja, mert bosszantja a megakasztás, hogy nem lehet túlkiabálni, illetlen volna átlármázni a zajt, sokáig les, mint az eltűnt rókára a vizsla, egyszer felüti a fejét, a beszéd cserjése ritkul, megint úzóbe lehet venni a témáskát.

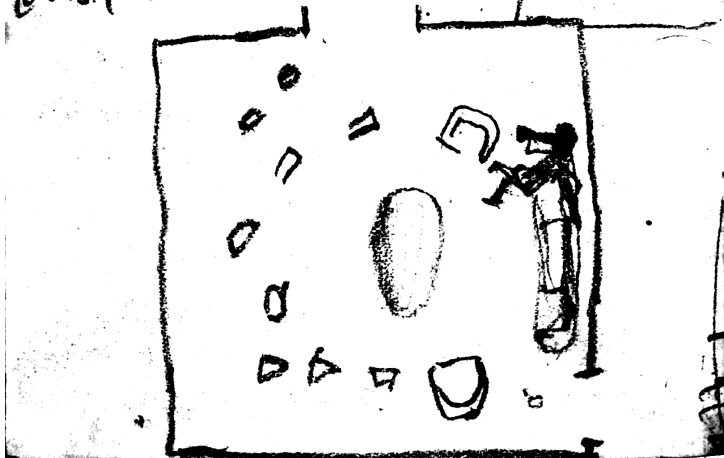
– Olyan formán, mint Szerbia. Nagyon kedves, hogy egy kirakatban ki vannak téve a szerbektől elzsákmányolt muníciók, a Weisz Manfréd eredeti csomagolásában.

elzsákmányolt muníciók,
a Weisz Manfréd eredeti csomagolásában.

A beszállás megmozdult, a fejét fölemeli és békésen, egy kőgolyós zugsákmányolással amonitja.

– Minde mi történet is itt való? Belsőben, Pénteken.

Az író elmozdult a csónakba, behatol a nagy mélybe, a nagy uccu uccu na a valóban, hanem bele a csoportba.

A kegyelmes megmozdul, a fejét fölemeli, és békítve, nagy tárgyilagos nyugalommal mondja.

– Mind a mi lőszerűnk, itt vásárolták. Békében. Pénzért.

Az író elmosolyodik, s csöndesen behúzódik a nagy székbe. A gróf nem nézett rá a válasznál, hanem bele a csoportba.

Érezte, hogy valami nem ízlik a grófnak. Teljesen ép volt a magyarázat, kiemelte a vásár helyességét és hasznát, békében jó eladni lőszert a leendő ellenségnek. S rögtön eszébe jutott, hogy alighanem ő volt akkor a miniszter, mikor ez a helyes és jó vásár történt.

No, ez egy kicsit olyan enfant terrible dolog volt. Bánta is ő. Úgyis csak látni akarta ezeket. Azon a napon hagyja ott, mikor jólesik, s élesen nézte a miniszterviselt urat, aki ilyen példásan tud uralkodni magán és egy-egy szóval téríti el a nem kellemes támadást. De némi önérzetet érzett, mert mégis megszólalásra bírta a nagy maznát, s a szón keresztül belelát az ember a lélekbe. Aki hallgat, arról mit sem tudok, de aki *válaszol*, csak meg kell találni a kulcsot, az mindjárt kiteríti magát.

Míg ezen gondolkodott, nem ügyelt a tömegre. Egyszerre csak csönd lett. Ő, aki nek mestersége a közök kitöltése, a munkától üres percek elszórakoztatása, még mindig kínosan éri, ütve érzi magát az ilyen csöndben. Előrehajlott, élénk hangjával felverte a csöndet.

– Ma egy érdekes levelet kaptam.

Hirtelen mély csönd és nagy figyelem. Sokkal több, mint amennyit megérdemel a mese, ami ki fog sülni.

– Szerbiából egy ezredorvos barátom írja, aki a háború kezdete óta ott van. Közben megsebesült, Pestre jött, öt hétig kezelték, meggyógyult, lement és a zászlóalját ott találta, ahol hagyta.

Csöndes nevetés moraja. Erre szinte elfúl a hangja, mint aki lépcsőn siet fel. Boszszantja s mérgében kész ellrontani az adomát.

– Nagyszerűen voltak ellátva, volt házuk, konyhájuk, sertésól, mondta, disznótor, bor, sör, és egyszerre csak az a fátum érte őket, hogy a szerbek – azok ott feküdtek szemben 100-500 lépésre – egy reggel eltűntek, és nekik ki kellett jönni a várból.

Várta a nevetést. A gróf szeme kissé megrebbent ezen az eseményen, a beállításon, a fiatalemberen mosolygott, aki a helyet s időt nem ismeri meg, hol kell valamit elmondani.

– Igen, sertésük van, 6000 darab sertést vett a kormány – szól Springer –, kilóját 60 krajcárjával élősúlyban, és azt mondják, igen soványok, és becsapták a kormányt.

Mint nagy dolgot állítja be.

Itt a tényeket értékelték. Andrassy odanéz, nem kap érvet valahol. Itt érvekre vádásznak, mert a pozíciójuk dolgáról van szó.

*

– Engem nem lep meg, hogy az orosz pilóták nem jók.

– Nem.

– A mieink sokkal jobbak.

– Igen.

– De francia pilóták nincsenek, Szerbiába pedig készültek.

– Voltak. Eleinte. De lelőtték őket – szól végre hanyagul valamit.

*

A következő csöndnél már belejött a hallgatásba, már nem idegeskedett, kissé mulattott. Ide nem adomázni jönnek, hanem megtudni valamit, megcsinálni valamit, s ehhez gondolkodás kell, éppen úgy, mint a falusi kupaktanácsokban, ahol csak a pipa szörtyögése hallatszik néha-néha. Aztán megint eszébe jut valakinek valami.

– De a törökök jól viselik magukat.

– Azokról mindig tudtam, hogy jó katonák – kap rajta valaki, s a másik már tudta Erzarum nevét, meg a Batum folyót, de soká nem beszéltek róla. Egyszer csak csönd lett, amily gyorsan jött, olyan gyorsan el is múlt a megbeszélés, amelyben Andrásy nem vett részt.

Ezzel a fölényességgel senki soha, a világnak a legnagyobb szelleme sem viselhette magát, mert nem kapott volna tíz embert sem, aki így csodálja és tisztelje. Így csak az okos kutyák tisztelik a kenyérosztót. A volt miniszter, akiből még lehet miniszter, tíz embert még bír maga körül, és direkt elengedi ernyedni magát, hogy kissé élvezze, hogy kissé fűrödjön a régi hatalom kéjében. Ah, olyan ritkán van ügyis módja benne. Legutóbb az őrsereg főparancsnoka egyenruhájában közölték az összes lapok őt. Ez már kissé sok. De hát azt lehetetlen elviselni, hogy két hónap elmúljon, hogy semmi publicitás. Tartozom vele a pártnak, hogy megengedjem – mondja s még jobban feleségének.

TÜKÖR VI. 4144–4154. 1914. dec. 2.

Kiss József

Akkor jött le fehér kalapjával s szembe jön X.

– Mít akar?

– Hajdut kerestem, 20 korona előleget szeretnék kérni tőle.

Az öreg nem szól, azt mondja, ki kell menni a Nyugatihoz, de nincs kedve egyedül, kísérje ki.

Akkor az isteni ihlete jön X-nek, azt mondja:

– Kikísérem, ha szerkesztő úr ad 20 koronát.

Az öreg a zsebébe nyúl s ad.

A New York előtt mennek a kocsin, ott meglátja a fiát.

Ad. A New York előtt.

– Akar még egy forintot?

– Akarok.

– Szálljon ki, és a fiam kikísér.

Átvette a forintot, és 11 forinttal elment, még ki sem kellett kísérni az öreget.

TÜKÖR VI. 4156–4158. – *Hajdu* – Kiss József *A Hét* c. folyóiratának gazdasági főnöke.

Kárpáti Aurél

– Nahát énhozzám ezek csak jönnek többször, mert én ugyan nem megyek hozzájuk soha.

A lármás és groteszk pár az utcán vígan és büszkén ment, a fiú a kis kerek fejével és dupla kancsal szemével, az asszony a szélkífúttá vörös arcával és rossz barna fogaival, amelyek körül soha nem bír a vígságtól a véknyan vágott szája összecukodva maradni.

– Most jöjjetek el, remélem, mielőbb, kérlek szépen, megvan az új háló, Fejérkuty tervezte, X és C csinálta, elefántcsontszín, lecsiszolva habkővel, mosni is lehet, és ebédlőt fekete tölgyfából akarok csináltatni, azt, ami van, odaajándékozom a sógoromnak nászajándékba.

– Mért rendezkednek maguk most olyan nagyon?

– Hát, mert másfél éves házasság vagyunk – darálja túl boldogan, az ura beleszól.

– Két évesek.

– Na, két évesek, és én régi bútort hoztam, és most megvan a háló és az ebédlőbe tervezett Fejérkuty egy magyar frízt.

– Jól mehet maguknak – szól összehúzott szemmel a doktorné, s úgy nézett rájuk, mint egy rövidlátó. Aki nem lát bele a lelkükbe.

Az asszonyból úgy kipiroslott az önéret és az életkedv, mint a pirosodó paradicsomból az érettség. Ő is keres, az ura is, tele vannak pénzzel, jövőjük biztos, nyugdíj, fix fizetés, az ura az irodalommal szépen keres, a katonaságtól kidobták, óh, istenem, oly jó egy kis nyomorékság az ilyen időben. És gyerekek nincsenek, s ha az szóba kerül, önéretzetesen mosolyognak, hallgatva, hja, előbb a bútor, aztán bele a gyerek.

Tipary lefest, most tele vagyok Tiparyval, négy Tiparynk van és Gulácsy olyan fiú, hogy ha egy asszonyt meglát, mindjárt azt mondja neki, hogy magát lefestem, nekem már négyszer mondta, hogy lefest, Walleszné az uramat lefestette, azt a képet most bekereteztettük, mert fehér keret volt rajta, de az nagyon lapos volt, a kép ugyan sárga, hát egy antik arany keretet tétetett rá az uram. A háló nagyon szép, csak Fejérkuty még nem csinált ilyet, hát azokat a kis bevágásokat tette rá, és azt nem lehetett jól kicsiszolni, s az nem szép, a por is megáll benne és megfeketedik.

– Az uram darabját elfogadta a Nemzeti, de ott most úgy tudjuk, igazgatóváltás lesz, és ez igen rossz, mert a következő igazgató nem fogja előadni.

– Én nem bánom, mit mondanak, amikor én elmentem, rólam.

– Bizony.

TÜKÖR VI. 4160–4163. – Tipary Dezső (1887–1967) festő, grafikus. – Wallesz Jenőné Gyenes Gitta (1888–1960) festőművész. A festmény a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdona.

Petőfik

Fölnézett a Sacher-házra, amely bástyaszerű párkányával emlékeztetett a mai háborús időkre. Futó pillantásra idézte emlékébe a házat, amely tizenöt esztendő alatt mit sem változott, bizonyára most is olyan erős benne az émelegős pékműhelyszag és a poloskák édes, orrszűrő illata. Mennyi poloska! Némely éjszaka harminc-negyven darabot szétnyomott az ujjá között, a lepedő olyan volt, egész pepita a hónap végén, mert csak egyszer váltottak egy hónapban.

Vidáman és mosolyogva ment le gyorsan a Béla utcán, a szűk, tiszta, igazi pesti utcán, ahol sem üzlet, sem forgalom, csak egy nagyszállító, s a sarkon az Erzhertzorg Stefan, amelyet tíz év óta készülnek lebontani. A szürke nap alatt az a pesti köd élt ma, mely mintha direkt Pest számára születne meg, sem nem sűrű, sem nem ritka és elmulthatatlan, a szegénység örök zászlója, ráakasztva a pesti utcákra, a zsidó rongyocskára a boton.

Az Akadémia sötét, előkelő háza. Egyszerre jutott eszébe Arany János, aki a falusi szalmafedeles házból költözött ide, meg az, hogy mikor ő följött Pestre, milyen inge-

rülten nézte a palota belső arany lépcsőjét és reneszánsz világosságát, a díszítések pompáját. Barátcellákat várt, s nem értette a dolgot. A debreceni kollégium s kivált az öreg épülete egészen szép volt, a tudomány puritánságának kálvinista templomos értésében.

A pompás Pista, a portás, nagy kék zsinóros bundájában, kurtán fölhaltott kalapjában ott állt a fakockás kapu alatt.

– Fenn vannak az urak?

– A Kisfaludy, vagy izé, a Petőfi Társaság. Erre tessék menni, a főtitkári hivatal.

Mosolygó szemmel nézett a szép nagy emberre, akit akkor ismert meg, mikor még Eötvös Loránd gyönyörű feje volt az Akadémia elnöke. Büszke volt rá, hogy olyan fejtel visel az elnök, és ilyet a portás. Valahogy a magyar faj kivirágzása volt neki előtte ez a két ember. Szegény Pista, a nyalka lovak helyett most a gondnok nyargal rajta, az epés, karvaly orrával és villogó, szűrő szemével, ez tanította be, hogy udvarias legyen. Szegény öregedő legény, a pandúr képéhez oly kevésbé illik ez a nagy szolgálatkészég, amelyen a melegebb rokonszenv pirul át egy kissé, ahogy a régi sovány kis újságíróra emlékezett a kövérkés emberről, aki meghallgatta az ő panaszait. A múltak közös szenvedése valami élet, a múltak fénye villant föl egyszerre, mint sírokon a lelkek hangtalan nevetése, ha ismerősre akadnak a másvilágon, ahol egyszerre mindenki mindenkit ismer, de mégis más az, a földön együtt voltunk, földiek vagyunk kedves...

Fölment a szűk csigalépcsőn, hol egyszer-kétszer volt csak, s idegen volt neki, újságírónak érezte magát, aki hírszerzésre jár, mint lusta kopó a vad üres, régi nyomán.

– Aláoszolgálója nagyságos úr – a két szolga álldogált az előszobában, régi váró társai, a hosszú öreg a veres kis képivel és fehér, kedves bajszával, meg a másik a nagy szláv bajszával, amely úgy lóg le, mint egy róka fark az állásra, ahogy apró sunyi-borralavalóleső szemével sűrög-forog. Mindig szívből utálta, mert tudta, hogy több borralalót vár tőle, mint amennyit ő adni hajlandó.

– Bent vannak?

– Nem arra, erre, tessék.

– A kerek terembe?

Ah, mennyit ült ezekben az előszobákban, a sárga ajtók mögöl a beszélgetéseket és vitákat fülelve, kint a villanyos csengett, s a Duna csodálatos esteit itta be az ablakon át, míg türelmetlenül siettetten volna azokat odabenn, hogy az eredményeket megkapja, szaladjon a szerkesztőségbe, gyalog, gyalog a pesti locspocson át, gyalog a tíz krajcár nemes spórolásától fűtve, bár úgy rohant volna már a kis felesége után, aki a város másik végén a patányi alkóvos, egyszobás lakáskában várta, akkora boldogsággal, amelyet csak a bent élők és a kifelé nem látó szívek tudnak élni.

Ahogy benyitott, a patkó alakú asztal körül ültek a komolykodók, kopasz fejek és civkkes orrok süttettek felé, meghajlott jobbra-balra, átment köztük, s úgy lenézte őket, annyira vidám volt fölöttük, hogy érezte, mennyire fesztelenül jár köztük, s ez még jobban emelte közérzését.

Beöthy Zsolt mellett lelt üres széket az ablak előtt.

– Szervusz – mondta az öreg úr, s odaadta sovány kis kezét.

Könnyen megfogta.

Kiss József ült odább, Beöthy mögött.

– Szervusz – mondta ő is.

– Pardon – szólt mosolyogva, s Beöthy előtt nyúlt át, és megfogta az öreg szakállas gnóm kis karvaly kezét. Az öreg zsidó szalonkabátban volt, a többiek nagyobbbrészt zsa-kettben, mosolyogva ült le: csak mi ketten vagyunk hát itt „idegenek”. Szemben ott ült

Szikra a piros arcával, életkedvtől duzzadó ténsasszonyos fürge nézésével, külön köszönt neki, nem vette észre, no se baj.

Herczeg magasabbra emelte a fejét, és facsengésű, értelmes száraz hangján folytatta:

– Tehát a tisztelt Társaság hozzájárul a jan. 6-i műsorhoz.

Váradi Antal lesütötte a fejét.

Váradi Antalnak nem lett volna lelke, hogyha örök tótumfaktum vérének lecsapolást nem ad:

– Azonban a műsor összeállítását a december 28-i ülésen fogjuk véglegesíteni – mondta a már megtárgyalt és magától értetődő dolgot azon a külön hangján, amelyet a mulatságos színészeti felolvasásaihoz szokott használni a gégefő külön megerőltetésével.

– A titkár köteles azt akkorra elkészíteni – kongta a másik oldalról a másik minden lében kanál Pekár Gyula, s a bajsza félelmesen villogott, mint Hadzsi Muraté az öles utcai plakátokon.

Másnak nem volt még ennél is okosabb mondanivalója, hát hallgatott.

– Tehát kimondjuk, hogy január 6-i ülést megtartjuk, valamint a március 15-i is, és a többit a háborúra való tekintettel elhalasztjuk – foglalta össze Herczeg roppant tartalomdúsan s annyira komolyan, hogy ő a szeme közé nevetett, hogy lehet a gyűléseket elhalasztani? Azután fogják felolvasni azokat a novellákat és verseket, ha majd kelő számú ember meghal? Ezt még megvárjuk, s az előket tovább kínozzuk?

De csodálatos módon igen nagy volt a konszenzus, az összes urak komolyan figyeltek és bólogtattak, hát nyilván rendben van a dolog. Tudják önök, tisztelt utókor – mondta vidáman magában –, ki az a Lampérth Géza? Pakots József? Szikra? Pekár? Neugebauer?... Istenem, ki lehet az a vörös arcú úr, aki szemüvegesen és élénken helyesel? Nem, ezzel még nem találkoztam, nem fogom elmulasztani, hogy bemutatkozzam neki... s még ketten-hárman vannak itt ilyen ismeretlenek... De hát még amit írnak! Körülnézett! És rájött, hogy senkinek sem ismeri egy sor írását sem az utolsó öt év alatt. Hírét sem hallotta, pedig ezek írnak. Lampérth a nagy, hirtelen kopasz, illetlen szeplős fejével, mint egy savanyú koraszülött dülled előre, ez lemaradt Pakots mögött, nem őt választották meg most őt évre titkárnak, s ezzel neki befellegzett. De csakugyan, ha az ember olyan, mint egy bűzös kelés, nem guszthus vele kezdet fogni, úgy sugárzik belőle a butaság, hogy már akkor inkább Pakotssal ül kollegatávolságban az ember, az legalább öltözik s fehér nyakkendőjével egész jól képviseli a titkár közönséges tisztségét.

– A tisztelt társaság tagjainak semmi indítványa nincsen?

Csönd, a Herczeg hangjára, mely annyira szívtelen és kedélytelen és tiszta hang, hogy mindig megijed az ember, ha megszólal, mintha a tanító szólal rá.

– Akkor köszönöm az uraknak a megjelenésüket, és a gyűlést bezártnak nyilvánítom.

Megmozdulnak s felállnak, még látja, ahogy Herczeg a hosszú karjára támaszkodva felemeli, mint egy egykarú emelővel a szögletes hosszú testét, akkor rácsap a legismeretlenebb, aki az előbb tűnődött.

– Kérlek alássan – s csak úgy nevet és köpköd, és az arcát tépi – tegnap a te címedet adtam meg – s egy ismeretlen német nevet mond.

– Köszönöm szépen. S hogy jutottál ehhez, te és én?

– Én már régen ismerem, leveleztem veled, az egy bolond, azon vitatkozik velem, hogy én a régiebb leveleimben felül írtam a dátumot, vagy alól. Hát tegnap egy sürgönyt kapok tőle, hogy „Wo wohnt S. M.”

– Ahá, ez lesz a fogorvos! – gondolja magában, csak a nevét tudnám, s eszébe jut Szilágyi Géza mérges köpködése a Petőfi ellen, mikor ezt az urat beválasztották, és őt még mindig kifelejtették. – A fogorvos, aki évszámra ír Az Újság mellékletére rövid sorú verseket, amelyekről senki nem tud semmit. Érdekes, nézi el a fogorvos borosan piros, habzsoló arcát, hát ez az a kis pont, aki sohasem termelt új gondolatot, a cvikker az orra fölött két ráncot gyúrt, s vöröses bajsza kócosan meredez szétfröcskölő szája fölött, ez hát a senki, a nulla, aki a semmit semmivé hígítja, s boldog, hogy e nem nehéz munkát sikerrel végzi.

– Pardon – s tovább nézett –, ki ez az úr?

– Az? Nem ismered? A társaság ügyésze, Farnady.

– Ja?... Én csak azért jöttem be, hogy ha a Társaság valami jótékony akciót akar csinálni, mindenre vállalkozom.

– Igazán? Óh, kérlek alássan – ragadta meg a szót, mintha ő volna a Társaság elnöke s képviselője –, akarsz az ünnepi ülésen felolvasni?

– Jótékony célra megy?

– Nem, a rendes, kérlek, ha megengeded, szólok Pakotsnak.

– Nem, nem, nem.

Mereven nézte a szóhabarcsot. Mért kellemetlen neki ennek az életvidámsága? Mért érzi a saját létsorsát megalázva azzal, hogy ez is él, és jól, vígan, önmagával, másokkal megelégedve, és önként veti magát alá számolynak. Ez az ember, aki rossz fogak plombálásából él, és fényes acél fogóba ha belekapaszkodik, úgy kicibálja a nagy gyökerű fogat, hogy a páciens ordít és elkül, de ő nevet, és a kimondani felesleges szókötegét habzsolja s ó és íz nélkül.

Egy fejbiccentéssel, egy mosollyal ment el tőle s a bús fejű Lampérthez, aki úgy vitte kopasz, kerek homlok a kevés átfésült hajjal, mintha egy lampion volna a nyakára felszerelve, útban találta, belelépett.

– Szervusz.

– Szervusz – mondta az dünnyögve, talán tudja, hogy a minap elrontotta egy üzletét, s Babitsnak juttatta a verses Miatyánkot?

– Dolgozol valamit?

– Nem... Egy könyvem jelent meg most.

– Igen – mondta mosolyogva, s kihúzta cipőjét a poéta hasából, s már Telekiné szemébe nézett.

– Kezét csókolom.

– Hallja, mit vettem észre – futott elébe a grófné keresztül a szikra lelkű Ferenczy Ferencen, átsleppelve az elegáns úron, aki úgy sodródik félre, felhúzott szemöldökkel, kétféle hulló hajjal sima homloka felett és nevetve hang nélkül, előzékenyen, udvariasan, üresen –, maga hasonlít Balzachoz.

Kezet fogtak egy kicsit, a grófnő úgy fog kezét, mint egy fess szakácsné a Buzalkában, az arca kárminpiros a vérbőségtől, egyforma hússzínű, a szeme csillog, és a szája egy pillanatra nem marad nyugton, ez is olyan igen jól érzi magát, ezen a helyen egyetlen grófné sincs rajta kívül, s itt teljesen elfelejti, hogy a többi grófnő fürdik a pénzben, ő meg csak kuporog a 40.000 koronás jövedelmükkel.

– Az most nem jó, franciákhöz hasonlítani – nevet bele udvariasan Ferenczy szokott farkasnevetésével, nyitott szürke szeme nevet, s a fogait mutatja, nem szívéből jön a nevetése, csak az udvarias modorából.

– Mért? – szólt telt hanggal a grófné, aki elhozta a magyar falu parasztosan úri ter-

mészetességét, amely megszépíti és kedvessé teszi közönséges kis formáját – tán, hogy hadilábon állunk? Balzackal nem hadakozunk – s jót nevet hozzá.

– Óh, nem, Balzacot mindig elfogadjuk jó magyar embernek.

– Magyar embernek ugye? – mondja széthúzott szájjal, gyorsan nevet, nem tudja, mégis meddig menjen el ennek az írótársnak a külső elismerésében. Már annyiszor megégette a kása a száját, hogy fél. Restelli a páratlan természetességét, amely nem ismeri a tartózkodást, és a legkülönösebb kalandokba beleviszi.

– Mit csinál, méltóságos asszony?

– Ah, a Munkácsy utcai kórházamat ápolom, 650 betegem van! – kiáltja oly hangosan, amely tele van büszkeséggel. – 650 beteget éltetek! Pallosjogom van felettük.

Közönséges, karimás fekete kalapja alatt úgy elvész az arca, olyan ténsasszonyos, de a szavain megérik az író művész, aki keresi a kifejezéseket, s megtalálja és meggyönyörködni a szókat.

– Az szép dolog.

– Hát maga? Kórházban, vagy hol...? – kérdezi, s egyszerre megzavarodik a tiszta nézése, már megint a rangban maradás korlátja üti meg, vajon ez egy kasztban van vele?

– Én csak jegyzek! Tessék, eddig 4.000 oldal jegyzetem van.

– Mire az?

– Meg akarom ezt az egész háborús epochát fogni.

A meglepetés szisszen föl, az írók, a kollegák megérik, a szörnyű siker, mely jönni fog, szinte belesápadnak. Hogy ez nekik nem jutott eszükbe.

– Az nagyszerű, óriási.

– Ha megengedi...

Kiss József tolakszik előre, apró termetét apró lábain, az apró emberek hóna alatt hurcolja előre, szakállas, rojtos álla, piros arca, domború nagy homloka olyan komolyan és annyira feltűnés nélkül jut előbbre, ahogy a költészete jutott el a negyven évi bujdosás alatt az ígéret földjére, az Akadémiáig, most is az ijedt bócher, a kis-kosztion élő talmudista, aki a hosszú szalonkabátjában hátul áll ezek közt a senkik közt, akik csak élnek és nem teremnek.

Megérzi, s elnyeli, hogy senki nem vesztegeti ősz fejére a figyelmét, és udvarias szó nem terít szőnyeget a kis zsidó apró lába elé, hogy ráléphessen és szemtelenül elkukorékolhassa magát.

– Jöjjön csak ide, fiam, Móricz Zsigmond – s félretolja ezt az egyet, aki mégis a legközelebb van hozzá – adjon nekem egy pár elbeszélést, megjelent elbeszélést a HÉT-nek, megfizetem.

– Jó, kérem.

– Jaj, igaz, itt a Petőfi Társaságban vagyunk, és én magáztam, hát ne aprehendálj, hogy magáztalak, hát csak adjál, és én szerényen megfizetem.

Elnevette magát, felülről és mégis becézve, a szeme rámosolygott az öreg kupecre, aki íróbőrrel kereskedik.

– Nagyon szívesen – mondta, s tudta, hogy az öreg tisztában van vele, hogy a megfizetés miatt adja szívesen.

Az öreg tétován állt, nem tudja, elköszönjön-e, vagy na még odaáll, s egyszer beleszól a beszélgetésbe.

– Magának, grófné? – az éles, sivító hangja elvész, senki se felel rá, s ő egyszerre csak ügyetlenül fordult, s tétován állott, s elment.

– Igaz, méltóságos asszony, megnézem a kórházat, ha szabad.

– Jaj, jöjjön el, Munkácsy u. 26. 650 beteg, roppant fogja érdekelni.

– Akkor hozzánk is – szól Ferenczy.

– Ó, az csak egy kis kórház, 40 beteg – mondja a grófné nevetve –, de az enyém óriás. És nagyon jó, hogy jegyzeteket csinál, de a víg dolgokat is, olyan jókat hall az ember néha. Tudja, miért jöttek az oroszok Ökörmező felé?

– Tudom.

A grófné meghökkent, az udvarias Ferenczy, aki darabjában, a Flirtben, a társasági csevegés művészetével hatott – sietett jóvá tenni a tapintatlanságot.

– Hogyan, grófnő, miért? Én nem tudom.

– Azért – kiáltotta a grófné, visszanyerve friss tónusát –, mert biztosra vették, hogy ott a főhadiszállás.

– Ahhaha, hahaha, de jó – nevetett a drámaíró teljes erejéből, mégis azzal a diszkrécióval a világnak, a mai napokban legismertebb aperszűjén, hogy az illem határait túl ne lépje –, Ökörmezőn főhadiszállás.

– Az ilyenért becsukják az embert – mondta halkán a grófné –, de én nem bánom, nem félek, engem nem mernek, mert akkor éhen hal a 650 betegem, azért vagyok ilyen bátor – és ezzel odébbállott, szó és köszönés nélkül folytatta a körszót. Most ez lépett ki őbelőle, mint az elébb ő a görög katolikus pap kopasz véres szemű fiából. Meg is bosszantotta vele, utánaézett gúnyosan. Jól van, grófném, de írni azt nem tudsz.

– Az emberre olyan tömeg impresszió hat, hogy nem is lehet számon tartani, eltéved benne – mondta Ferenczy farkasnevetésével, eszmélkedve, úgy, hogy meg is lepté vele.

– A jegyzéshez is gyakorlat kell, eleinte tiszta zűrzavar volt az írásom, ma már jól megnézek helyzeteket, jeleneteket.

Megállott. Eszébe jutott a *nildeme*, s mosolygott. De ez az úr a maga sima és alkalmazhatlanságtól mentes lényével belőle is, mint mindenki másból, kiolvasztotta, ami benne volt, és beszélt.

– Soká fog tartani a háború? Mit gondolsz, kérlek szépen?

– Én az első napokban öt esztendőre tettem, azóta nem gondolkodtam rajta, de úgy látszik, szépen halad a dolog.

Bosszantotta a *dolog* szó, és az, hogy már megint beszél, de mégis elmondta, ami eszébe jutott, az államok egyenlő erejéről, a teherbírás nem várt fokáról.

– Könnyű volt Napóleonnak – lelkesedett a hirtelen támadt ideáján –, ő hódításra elszánva el nem készült és védtelen Európán rohant végig – s látta a másiknak az arcán, hogy ez is egy pillanat alatt felfogta a kép valóságosságát –, de most csupa egyformán elkészült nép áll egymással szemben, hódítási vágy nélkül, úgyhogy, ahogy jött, úgy el is múlhat egyszerre az egész komédialáz. Lehet, hogy csak annyi ez a háború, mint a két erős ember vetélkedése, szembe állnak, megrázzák egymást, s hirtelen kibékülnek, és együtt dolgoznak tovább a gyengék bőrére. Nem volna csodálatos, ha Németország békét kötne Oroszországgal Anglia ellen, vagy Angliával ezek ellen.

Játék, tisztára elmejáték, mondta magában, de örült annak, amit mondott, s a másik is nevetett, szürke merev szeméit rámeresztve.

– Hát Károly bátyád mit csinál?

– Öcsém? – mondta kissé megzavart tekintettel.

– Öcséd ő? Nagyon tisztelem, a legnagyobb festőnk ma. Dolgozik?

– Most? Nem. Hogy lehetne most modelleket beállítani – s nevetett üresen a bizarr gondolaton a szemöldökét magasra húzva.

– Persze, színfoltokat lesni – s arra a képre gondolt, ahol egy meztelen modell felémelt karral, kitört derékkal ül, és tömérdek festékmaszat van elkenve a pompás, élő-

re talált testen. Valami csodálatosnak tűnt neki, hogy egyáltalán ezzel játszik egy szakállas, komoly, családos férfi, az azonban nem, hogy éppen most.

– Múterme van?

– Van, de most a felesége és a gyerekei ott laknak, ő pedig nálam – nevetett.

Homályosan emlékezni kezdett, hogy szegény Károly öcsém valami vén satrafát vett el, akivel mindig baj van. Hát az így mondódik el, így vígan és viccnek.

– Két fia van, a Valér, festő és – *[Béni]*. Most voltak sor alatt. Egyiket se vették be.

– Ugyan.

– Olyan csodálatosak, úgy látszik, van jó napjuk, mikor kibocsátják az embereket, mert különben csak rossz napjuk van – s rámereszi a szemét, s bozótos bajusza alatt jól csiszolt fogaival nevet. – Hiszen nem örültünk volna, ha elviszik őket, mert hát hiába, szegényeknek nagyon rossz ott... – s mintha azt a titkos szövetséget keresné, amit a gonosztevők éreznek egymás dolga iránt.

– Persze, persze. Hóba, fagyba szenvedni.

– Igen – kap rajta –, ha még tél nem volna...

Hirtelen megunták egymást. A kerek teremben zszibongás, kacagás volt, csoportok álltak össze és hangosan nevettek, megirigyelték, hogy ők kiestek az érdekességekből, bár bizonyosan azok nem érdekesebbet beszélnek, mint ők. Herczeg hosszú karjait kinyújtva finoman gesztált szuszán felemelt arcával, értelmesen tagolva szavait, annyit hallottak belőle, hogy

– Balanszírozva... de az államegyensúly...

Közös hirtelen megegyezéssel egymásra néztek, és faképnél hagyták egymást.

Ferenczy még nyöszörgött valamit.

– Halljuk, mi az? – de ő egy szót sem szólt, egyenest odament és a társaság közepébe állott, a Pekár óriás alakja alá.

Beöthy fél combbal a zöld posztós asztalon ült, s heves arckifejezéssel hallgatta a Herczeg beszédét.

– Ezt a zsebünkbe dugtuk – mondta kongó hangján Pekár –, mikor átizzadt inggel berohantam a várba, csaknem nyakamba esett.

– Nagyon szeretett bennünket, mondja X, hogy nagyon jól viseli magát – szólt Beöthy, és a feje körül remegett, túl élénken, a Herczeg, Pekár és az ő arcán. Kék szeme fénylett, éles, érdekes vágású arca, amely a papagájra emlékeztet a színeivel, a fekete füleivel, a kapkodó, ideges villogó nézésével.

– Ó, nagyon jól viseli magát – szólt Herczeg.

– Kedves, meleg kedély, igen megszerette a magyarokat – korogta Pekár a melléből felküngő hangján, amellyel éppen úgy bánt, mint a rossz színész hangjával.

– Ahhoz, hogy bennünket becsüljön, nem is kell megszeretnie – mondta Herczeg –, elég, ha okos ember, akkor meg kell látni...

Beöthy megrezgettette a fejét.

– De nem látszik éppen annak.

– Nem okos ember – mondta ki rusztikus koponyájának megfelelően Pekár. Soha hallatlanabb eltévedés, minthogy ez a díjbirkózó rokokó meséket nyaggatott.

Herczeg elhallgatott. Beöthy a fontoskodásnak ezen a licitációján sietett átvenni a szót.

– Gróf Cziráky Béla mondott el nekem eseteket az öregről, aki nekem gyerekkori társam, és végig jó barátom volt, ő, mint főudvarmester sok mindent látott, ami nem kerülhetett nyilvánosságra. Azt mindenki tudja, hogy az öreg végtelen gyűlölte a meg-

halt trónörökös, és ez kölcsönös volt, nem is érintkeztek. Mert az öregnek az a megcsontosodott ideája, hogy az ő neve történelmivé vált a dualizmus alapján, s ehhez nem enged nyúlni, az az ő történelmi hivatása. Az utódjában pedig egyenesen ennek a tagadását látta, azért kimondhatatlan gyűlölte. Pl. azért is, hogy magyarul nem tudott. Csak a legutóbbi években tanult valamit magyarul a trónörökös... Hát mikor a Ferenc Károly nevelésére került sor, bemutatták a nevelési programot, hát, mondja az öreg: jó, jó, de mi lesz a magyar nyelvel? – s az öreg esztétikus újra még körüljártatta a túl élénk arcát, mint a papagáj a kalitka karikáján, mikor lesi, ki milyen szemmel néz rá, bántja-e, vagy cukrot nem ad-e? A füle tele s a nyaka tele volt a téli szennynek millió apró pontocskájával, amelyek együtt valami sötét, kormos színezetet adtak neki, a feje búbja is piszkos volt a gyér haj alatt, csak éppen az arca közepe volt tisztára súrolva, vékonyra kent és sárgás bajusza körülkanyarodott beesett fogú száján, amely olyan volt, mint a vénasszonyoké, s a szeme úgy leste a helybenhagyást, mint a szenilitásba jutott öreg nénik, akik a fiúk véleményétől már úgy rettegnek, mint az ijedt gyermekek a csíny után az erős szülőktől. – Mondták, arról is gondoskodva van. Hát jó, jó, hiszen mindig gondoskodva volt, és mégis itt a példa. Hát kikötöm, hogy a gyermek félevenként vizsgáljon a magyar nyelvből itt, énelőttem.

Általános elképedés. Mindenki fölámul és igyekszik teljes erővel kifejezést is adni ennek.

– Nagyszerű. És meg is tette?

– Hogyne.

– S hány év óta? – szól bele ő is.

– Hát akkor még csak hat éves volt a fiú.

– És mi az eredmény? Tud valamit a trónörökös?

Mindenki ellenzéket érez benne, és akaratok ellenére bizonykodnak.

– Óh, nagyon szépen... Elég jól... Igen jó magyar...

Még László Mihály is beleszól a festett szakállával és hajfestéktől dohánylé színűre vedlett bőrével.

– Nagyon jól tud – biztos, hogy az ő intézetében jelesen vizsgázna le, és ez esetben nemcsak azért biztos, mert éppen az övé az a hírhedt magángimnázium, ahol azt mondják a kifizetett bizonyítvány ellen rugdalózdó úri fiúnak, hogy „barátom, az nem magától függ, hogy le fogja-e tenni az érettségit, vagy sem!”.

– A másik eset pedig... – szól Beöthy, de máris nagyon sokat beszélt, egy kicsit a többinek is könnyíteni kell a tüdejükben gyűlt gerjedelmet.

– Nagyon jól meg fogja állni a helyét – szól Herczeg –, egyáltalán, ahogy az elébb mondtam, Ausztria ma erősebb, mint valaha. Königgrätz-et éppen úgy kiheverte, mint Napoleont, mert, és ezt nem akarják eléggé méltányolni, két uralom van, amelyik igazán kitűnően van megcsinálva, az osztrák császárság és még talán ennél is jobban a pápaság.

– A pápaság, igen – üvölti a rengeteg Pekár annál hangosabban, mert azon veszi észre, hogy a kis gömbölyű új ember elfoglalta az ő helyét egész észrevétlen, és őt sarokba szorítva úgy áll, mintha ő lenne a középpontja az egész társaságnak.

– Mert ha más állam élén, például a német császárságban a tehetségtelenségnek olyan csodái ülnek trónra, mint az ausztriai ház egész történetében folytonosan látjuk, ott megbukik kérlek, nemcsak a Ház uralma, de a birodalom is. Ellenben itt egészen függetlenül van az uralom élete az uralkodó tehetségétől.

– Az öreg, az egy jó irodatiszt volt, jó hivatalfőnök – mondja Pekár oly meggyőződéssel, mint a szorzótáblát.

– Szó sincs róla – tiltakozik Herczeg, s lám, az arca olyan nagyon ki van borotválva, szinte levájtja a bőrét –, az öreg sokkal több, mint aminek tartják. Ő egy határozott diplomata.

– Erre akarok éppen mondani egy esetet – kapja el végre a feketenyakú Beöthy a szót, már alig bírt a helyén ülni, csak úgy villogtatta a szemét – ezt is Cziráky Béla mondta el, a József főherceg végrendeletét, azt elmondtam talán már neked?

– Nekem igen – szól Herczeg, figyelmesen föltolt arccal, előrenyújtott s féloldalt tartott fejjel –, de azért csak mondd el, az urakat érdekelni fogja.

– Hát az ismert szabály, az osztrák házi törvények pontja, hogy egy főherceg végrendelete csak akkor lesz érvényes, ha felbontják, a királynak bemutatják, és ő ráírja, hogy jóváhagyja. Nos tehát, mikor a József főherceg végrendeletét felbontották, a királynak rá kellett volna vezetni azt a passzust, egy régi német formulát. És ő azt mondja – s most különösen kezdett villogni a szeme, és ugrált a jelenlevőkön, s már előre remegve mosolygott az ajka attól, amit mondani akar – hát ezt később kutatni fogják a levéltárban, és látni fogják, hogy a záradék német...

A hitelenség csalódása jelent meg az arcokon. Nem, ez sok, ez sok, ez már találmány.

– Ezt magyarul kell rávezetni. Hát mondják, hogy meglesz a záradék magyarul is... Az urak egész kiábrándulva hallgatnak, mint a valóság helyére iktatott mesét.

– Azt mondja rá az öreg: Hát tudok én annyit magyarul.

– No és?

– És magyarul vezette rá.

– A végrendelet magyar volt?

– Természetesen, hiszen József főherceg azzal hengegett, hogy elfelejtett németül. Ez már igazán vége a világnak, most már lehet társaságot bontani.

– Nos, nem megyünk még?

– De lehet...

Mind kitódulnak, lassan oszladozva, beszélgetve az előszobákba, ahol a szolgák sora feladják a kabátot az urakra.

Ahogy fáradtan és unottan lement, egyedül a csigalépcsőn, előtte baktatott lefelé a széles hátával Pekár, mint egy teherhordó állat, s véknyan, ócska barna kabátban, füléig lehúzott kalapban, görbe vállal, mint egy olcsó, öreg ószeres, a nagy esztétikus Beöthy. Olyan mocskos szegény! Hogy megöregedett az utóbbi években... A felesége nem is látja?...

Lehangoltan ment el ebből a társaságból, ahova mindenki csak azért jött el, hogy élettökéjének egy speciális értékét egy kicsit megcsillogtassa önmaga előtt. Csupa sikertelen másod-, harmadrendű író és költő, akiknek minden hiányzik az életéből, ami azoknak az íróknak megvan, akik ebből a képességükből élnek, a folytonos égés és fénylés. Ezek a tanárok, hivatalnokok, nyugdíjasok zsenge koruk ábrándjainak mámoros utóízét szopogatni jönnek föl ebbe a különben utált társaságba, ahol kölcsönben lenézi, megveti és agyonkritizálja egymást mindenki, ahol nem beszélheti ki magát senki, mert a többi éppen úgy hozzá van szokva, hogy ne hallgató legyen, hanem központja valahol a maga társaságának, ahol ő a legnagyobb pozőr. Itt érzi meg a kicsi, hogy milyen kicsi, a nagy, hogy mégsem lehetett elég nagy. Bizony csak a miniszterek nagyok, író olyan nagysággá írók közt soha nem lehet, mint miniszter a politikusok közt, mert mit adhat, milyen pénzt a vezéríró, s mit a politikai vezér! A pártkörből undorodva jön ki az ember, mert elviselhetetlen a szolgaságnak az az áradata, a Petőfi-ből fölháborodva, mert kibíráhatatlan a tehetségtelenségnek ez az önérzete.

TÜKÖR VI. 4316–4357., 4360–4361. 1914. dec. 8. – *Sacher-ház* – a Nádor utcában található. – *egyszer váltottak egy hónapban* – mikor 1900-ban Móricz felkerült Pestre, itt lakott albérletben. – *Szikra* – Teleki Sándorné (1864–1937) író. – Várad Antal (1854–1923) író, költő, újságíró. – Pekár Gyula (1867–1937) író, tárca nélküli miniszter. – Lampérth Géza (1873–1934) költő, író. – Pakots József (1877–1933) író, újságíró. – Neugebauer László (1845–1919) műfordító, újságíró. – *Babitsnak juttatta a verses Miatyánkot* – Babits Mihály: VERSEK ELŐSZAVAKKAL. (*Nyugat*, 1915. nov. 16.) A MIATYÁNK. 1914 című vers előtt a következő sorok olvashatók: „*Egy bécsi műintézet megbízásából, egy múlaphoz, adott ötlet szerint készítettem, egy hasonló német kiadvány párja gyanánt. Minthogy a műlapot inkább csak vidéken terjesztették, számosan levélben értesítettek, hogy a költeményt nem tudják megszerezni. Ez jogosítja ítemi közzétételét.*” – Szilágyi Géza (1875–1958) költő, író, újságíró. – *Egy könyvem jelent meg most* – Lampérth novelláskötete: AZ ÉN RÓZSÁIM. – Ferenczy Ferenc (1861–1930) drámaíró. – Ferenczy Valér (1885–1954) festő. – Ferenczy Béni (1890–1967) szobrász. – Cziráky Béla (1852–1911) főispán, főudvarmester. – László Mihály (1849–1932) író, országgyűlési képviselő 1878-ban nyitott magángimnáziumot.

(Folytatása következik.)

Bertók László

BOLDOG LEHETETT VOLNA, IGEN

Boldog lehetett volna, igen, s talán boldog is volt, csak nem merte kimondani, mi több, bevallani sem, tehát annak rendje-módja szerint át sem élte. Mintha attól félt volna, hogy ha elengedi magát, ha átengedi magát a ritka (a váratlan?, az ismeretlen?) érzésnek, ha elhiszi, hogy ez az a lelkiállapot (elégedettség?, beteljesülés?), aminél nincs, nem lehet tökéletesebb, akkor vége, akkor azonnal megszakad, elszáll, összezavarodik, hiszen azt sem tudja, hogy valójában mi történt (történik). Valami határtalan, fölfoghatatlan (élet előtti?, utáni?) viszonylatba (helyzetbe?, felelőtlenségbe?) lőködött, ölelődött, amiről nem volt képes eldönteni, hogy juttalom-e, vagy előleg csak, amit előbb-utóbb vissza kell fizetni, meg kell szolgálni majd? S mi van, ha csupán az emlékezete, vagy az elszabadult (túlzásra hajlamos?, öntörvényű?) fantáziája játszik vele, s hülyíti bele a tudat alatti, a paradicsomi(?), a növényi(?), az állati(?) „valóságba”? Vagy ha a vére (a vérkeringése) akadt el egy meszes agyi szorosban, s a szomszédos (a felelős) sejtek kábították, altatták el, hogy amíg lótnak-futnak, oxigénnel,